

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

2021

PhDr. Mgr. ThDr. Edita Miriam Mendelová

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie a filosofie

PhDr. Mgr. ThDr. Edita Miriam Mendelová

**Dorotheos z Gazy a Kolumbánus z Bobbia: srovnání
mnišské spirituality**

Rigorózní práce

Školitel: doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. ledna 2021

Edita Miriam Mendelová

Bibliografická citace

Dorotheos z Gazy a Kolumbánus z Bobbia: srovnání mnišské spirituality [rukopis]: rigorózní práce / Edita Miriam Mendelová; školitel: Václav Ventura. Praha, 2021. 52 s.

ANOTACE

Podaná rigorózní práce *Dorotheos z Gazy a Kolumbánus z Bobbia: srovnání mnišské spirituality* předkládá v osmi kapitolách teze, k čemu patrně na základě předběžného studia dospějeme ve stejnojmenné disertaci. Přináší hypotézy, okruhy problémů a otázek, jež by měly být posléze řešeny ve zmíněné doktorské práci. Teze se zabývají literárními pozůstalostmi Dorothea z Gazy (†560/580) a Kolumbána z Bobbia (†615). Komparací a dalšími metodami srovnávají mnišskou spiritualitu a teologii Abba Dorothea z Gazy a Kolumbána z Bobbia. První náleží k palestinskému mnišství, a tedy k blízkovýchodnímu křesťanství, druhý ke keltskému monasticismu, tj. latinskému, západnímu křesťanství. Dorotheos psal řecky, Kolumbán latinsky. Rigorózní práce podává hlubší náčrt problematiky, řešené v zamýšlené disertaci. Díla obou autorů zažívají v současnosti velký zájem ze strany badatelů a také mnichů či křesťanských laiků, kteří se jejich duchovností inspiroují a pokoušejí se ji žít ve svých osobních životech.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dorotheos z Gazy, křesťanství, palestinské a blízkovýchodní mnišství, keltský a latinský monasticismus, mnich, křesťan-laik, spiritualita, komparace, teologie, hypotézy, evropské kořeny, jednota.

ABSTRACT

Presented work *Dorotheos of Gaza and Columbanus of Bobbio: comparison of monastic spirituality* deals with theses of next dissertation in eight chapters. It brings hypotheses, scope of problems and questions, solving in dissertation. The theses deal with literary remains of Dorotheos of Gaza (†560/580) and Columbanus of Bobbio (†615). The work compares monastic spirituality and theology of both authors by comparative method and another methods. Abba Dorotheos of Gaza belongs to Palestine monasticism, it is Near East Christianity, Columbanus of Bobbio to Celtic monasticism, it is Latin Western Christianity. Dorotheos has written in Greek language, Columbanus in Latin. This work treats deeper sketch of problems, solving in next dissertation. Many researchers in nowadays

explore the writings of both writers. Also monks and Christian lay persons take interest in their spirituality in personal lives.

KEYWORDS

Dorotheos of Gaza, Christianity, Palestine and Near East monasticism, Celtic and Latin monasticism, monk, Christian lay person, spirituality, comparison, theology, hypotheses, European roots, unity.

Počet znaků (včetně mezer): 98 306.

Poděkování

Teze byly konzultovány s mým školitelem, doc. ThDr. Václavem Venturou, Th.D., který vede disertační práci. Tímto mu také děkuji.

OBSAH

ÚVOD	9
1 HISTORIE BĀDÁNĪ	10
1.1 Edice, studie a knihy o tĕmatu	10
1.2 Zevrubnā bibliografickā reŝerŝe	14
2 KOMENTOVANĀ OSNOVA DISERTACE	19
2.1 Dorotheos z Gazy	19
2.2 Kolumbān z Bobbia	25
3 KOMPARACE OBOU AUTORŮ	31
3.1 SrovnānĪ Dorothea z Gazy a Kolumbāna z Bobbia	31
3.2 Vliv Dorothea na nastupujĪcĪ generaci 7. stoletĪ	31
3.3 Kolumbānův vliv v dalŝĪch staletĪch na nāsledujĪcĪ mniŝskĕ.....	34
_____generace v Evropĕ	
4 OĀEKĀVANĀ VĀSLEDEK	37
4.1 CĪle a vymezenĪ pĕdpoklādanĕho pĕrĪnosu disertace: Hypotĕzy	37
4.2 Charakteristika tĕmatu a vĕznam pĕlĪloh	41
ZĀVĚR	42
SUMMARY	44
SEZNAM POUŹITĪCH ZKRATEK	45
SEZNAM LITERATURY	46

ÚVOD

V naší práci bychom chtěli srovnat dvě mnišské spirituality, *Dorothea z Gazy* (†560/580), představitele palestinského východního mnišství, a *Kolumbána z Bobbia* († 21. 11. 615 Bobbio), představitele iro-keltského západního monasticismu, v jejich mnišské duchovnosti a teologii a prokázat jejich přínos pro jednotu a kořeny Evropy.

Rozhodnutí psát toto téma ve mně zrálo velice dlouho, poněvadž se již delší čas zabývám *pouštním mnišstvím*. Dílo Dorothea z Gazy jsem, díky výše zmíněnému zájmu, už znala a velmi mne zaujalo. Mým cílem po jeho prostudování bylo jej okomentovat a posléze přeložit, a tak zpřístupnit odborné i laické veřejnosti. Další studium mnišství mne dovedlo k druhému mnišskému spisovateli, a sice ke Kolumbánovi z Bobbia. Oba světci byli současníci, byť Dorotheos byl o generaci a půl starší, a velice ovlivnili své okolí nejen mnišské, ale i světské, tj. křesťanské laiky. U Kolumbána ještě nadto přistupuje misionářský rozměr, tzn. evangelizace pohanského prostředí Evropy. U Dorothea nacházíme spíše anachorétsko-cenobitní rozměr, jehož plody vyzařovaly do okolí jeho kláštera. Také Kolumbánovo dílo bych ráda po přetlumočení a zkorigování toho, co je již přeloženo, publikovala.

Chtěli bychom komparovat mnišskou teologii obou světců, zasadit jejich životní příběhy do konkrétních historických a kulturních souvislostí, a používat přitom tyto metody: *teologicko-hermeneuticko-komparatistickou*: představení jejich mnišské teologie a teologické nauky, sporů a herezí v jejich době a jejich reakce na ně; interpretace děl obou autorů ve světle jejich použitých pramenů a poukázání na jejich vlastní přínos; *literárně-kritickou* jejich spisů; *lingvistickou*: srovnat oba literární korpusy a pomocí komparatistiky a lingvistické analýzy přispět k odhalení jejich průniků a individuálních diferencí. Výsledné zkoumání by mělo mimo to přinést i specifický přínos každého z nich. Řecká a jiná cizojazyčná jména v této práci transkribujeme do češtiny foneticky. Bibli citujeme ponejvíce podle ČEP, kde to však nebylo možné, byl vytvořen vlastní překlad.

Předpokládaný rozsah celé disertace bude asi 200 normostran. Takže každá část bude mít kolem šedesáti normostran.

Jedná se o studijní pobyt v Řecku u badatelky a překladatelky Dorotheova díla a dalších badatelů na universitě v Soluni (Thessaloniki), další zkoumání v soudobé literatuře, postupné psaní kapitol, plnění povinností, souvisejících s doktorským studiem.

1 HISTORIE BĀDÁNĪ

1.1 Edice, studie a knihy o tĕmatu

Na poĀtĀtku musĪme pĕdedlat, Źe první objektivnĪ zmĪnka o Abba Dorotheovi pochĀzĪ od Jana Moscha¹ v jeho *Τοῦ μακαριοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐγκρατα Λειμῶν* v kapitole 166, kde pĪše: „*Poslechni mne a odvedu tĕ do jinĕho cenobia², dĀl odtud.*“ *A odvedl jej do cenobia Abba Dorothea v blĪzkosti Gazy a Majjumy.*“³

V tĕto kapitole okomentujeme nejzĀsadnĕjší bibliografii Dorotheovu a KolumbĀnovu a prokĀžeme orientaci v danĕ problematice. Podrobnĕ bibliografickĕ pĕhled pĕneseeme aŹ v disertaĀnĪ prĀci.

V 10. stoletĪ spisy Abba Dorothea doputovaly do jiŹnĪ ItĀlie a odtud se rozŹĪřily na italskĕ sever do benediktinskĕch klĀŹterŹ, kde vznikly jejich první latinskĕ pĕeklady. Jeden rukopis se zachoval v monastĕru na Monte Cassino pod nĀzvem *manuscriptus Cassinensis no. 143*. PublikovĀn byl aŹ v 19. stoletĪ. DalŹĪ tlumoĀenĪ do latiny nĀsledovala v 15., 16. a 17. stoletĪ. Hned zĀhy vŹak zaĀly existovat pĕeklady do arabŹtiny, starĕ gruzĪnŹtiny, cĪrkevnĪ slovanŹtiny a do rozmanitĕch slovanskĕch jazykŹ. Detailnĕji vŹe rozebereme v disertaci.

Za prvĕ, existujĪ dvĕ *kritickĀ bilingvnnĪ* vydĀnĪ *Dorotheova dĪla*: Sources Chrĕtiennes 92 (SC): Dorothee de Gaza, *Oeuvres Spirituelles: ΔιδασκαλĪαι διĀφοροι προς τοῦς μαθητĀς*: text pĕeloŹili, poznĀmkovĕ aparĀt napsali a okomentovali solesmesŹtĪ benediktini, Lucien Regnault OSB⁴ a Jacques de Prĕville OSB⁵. První kritickĕ vydĀnĪ vyŹlo v PaĕĪŹi v r. 1963. DruhĀ, reprintovanĀ a zkorigovanĀ, edice vyŹla v r. 2001 s opravenĕm Ūvodem (Introduction).

¹ JAN, Moschos (*cca 550 – †cca 634): mnich z klĀŹtera sv. Theodosia poblĪŹ Jeruzalĕma. Zemĕel v ŘĪmĕ asi okolo r. 634. Spolu se svĕm bratrem Sofroniem, pozdĕjŹĪm jeruzalĕmskĕm patriarchou, napsal *Pratum spirituale* (DuchovnĪ palouk), vĕznamnou sbĪrku mniŹskĕch vyprĀvenĪ. A zde prĀvĕ nachĀzĪme první noticku o Abba Dorotheovi z Gazy.

² Lat. coenobium/ĕec. τó κοινόβιον – Źivot v komunitĕ, v klĀŹteĕe.

³ JAN, Moschos. *Pratum spirituale*. PG 87 c/3, col. 2843–3114, cap. 166; JEAN, Moschos. *Le Prĕ Spirituel*. SC 12, pĕeklad a Ūvod M. - J. Roĕet de Journal, 1. ed. 1946, 2. ed. 2013, 299 pp.

⁴ *31. 7. 1924 – †1. 9. 2003 Abbaye de Solesmes. PĕeklĀdal z ĕeĀtiny, latiny a koptŹtiny do francouzŹtiny. Byl mnichem v benediktinskĕm opatstvĪ Saint-Pierre de Solesmes. Zabĕval se historiĪ PouŹtnĪch OtcŹ, byl editorem a pĕekladatelem Apoftegmat PouŹtnĪch OtcŹ. Vydal 3 svazky.

⁵ Bĕvalĕ opat a nynĪ (= v r. 2020) jeŹĕ mnich v Abbaye de Solesmes.

Fontes Christiani 37/1–37/2 (FC): *Dorotheus von Gaza: Doctrinae diversae/Die Geistliche Lehre*, Griechisch-Deutsch, übersetzt und eingeleitet von Judith Pauli OSB, Herder 2000. Německá benediktinská badatelka, Judith Pauli, vypracovala druhé kritické vydání Dorotheova díla. Nejprve ve své disertační práci z r. 1997 Dorotheovo dílo představila a v r. 2000 v nakladatelství Herder v edici Fontes Christiani vydala i s komentářem. V současné době⁶ se chystá druhé opravené vydání.

Za druhé, *překlady: anglické*: za všechny uvedeme dva: Scouteris, Constantine, *Abba Dorotheos (Practical Teaching on the Christian Life)*, Translation, introduction and glossary by Constantine Scouteris, pag. 374, Athens 2000. Řecký badatel svoji knihu publikoval v Athénách v r. 2000. V ní přeložil Dorotheovo dílo do moderní angličtiny, napsal k němu úvod a slovník pojmů. *Our Holy Father Dorotheos of Gaza. Various Soul-Profitting Instructions to His Disciples*, přeložil a úvod napsal Metropolitan Chrysostomos of Etna, Center For Traditionalist Orthodox Studies, Etna, California 2017. Emeritní metropolita Chrysostomos⁷ byl známý pravoslavný učenec a překladatel, který napsal více než dvacet monografií, rozvíjel překladatelskou, teologickou a pedagogickou činnost: učil na mnoha universitách. Na sklonku života se zabýval právě dílem Abba Dorothea z Gazy a jeho dílo přetlumočil do současné angličtiny s nejnovějším anglickým kritickým poznámkovým aparátem. Další monografií v angličtině je práce americké badatelky, Jennifer L. Hevelone-Harper, a sice: *Disciples of the Desert. Monks, Laity, and Spiritual Authority in Sixth-Century Gaza*, nakladatelství Johns Hopkins University Press, Published 2005. Je to dílo, které uvádí krom bohaté bibliografie do dějin gazské mnišské školy Barsanúfia Velikého, Jana Proroka a Dorothea z Gazy. Badatelčino dílo tak zaujalo polské patristické teology, že jej o několik let později přetlumočili do polštiny: *Uczniowie pustyni. Mnisi, świeccy i prymat Ducha w Gazie VI wieku*, přeložila Ewa Dąbrowska, nakladatelství Tyńniec, Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków 2010. Její podrobnější rozbor přineseme v naší disertaci. Zde pouze poznamenáme, že tato americká profesorka náleží mezi současné přední badatele, věnující se historii a teologii mnišské pouštní literatury, mezi nimi i monastické škole v Gaze.

Slovanský křesťanský svět má ve své spiritualitě Dorothea z Gazy na čelném místě. Za všechny tu uvádíme čtyři *ruské* publikace, z toho tři překlady:

⁶ V roce 2020. Kdy přesně vyjde, není zatím jasné. Vše se připravuje.

⁷ *1943 – †3. 2. 2019.

Dobrotoljubije, t. II.: *Препобный Авва Дорофей*, ss. 599–642, Svjato-Trojickaja Sergijeva Lavra, reprint 1993.

Преподобного Отца Нашего Аввы Дорофея, Душеполезныя поучения. 8. vydání, Svjato-Trojickaja Sergijeva Lavra 1900, s. 300.

Преподобный Авва Дорофей, *Дом души*, Duchovnaia biblioteka, Po tvorenijam prepodobnogo Avvy Dorofeja, Pravoslavnoje bratstvo svjatogo apoštola Joanna Bogoslova, Moskva 2010.

Преподобный Авва Дорофей, *Душеполезныя поучения*, 7. vydání, Izdatel'stvo Sretenskogo monastyrja, Moskva, 2019. Součástí posledních dvou ruských vydání jsou též Dorotheovy *Dopisy* oběma velkým starcům.

Kromě toho uvádíme jako zajímavost, že jeden z *prvních slovanských* překladů Abba Dorothea vyšel v *církevní slovanštině* 1. ledna 1628 péčí Kyjevsko-pečerské lávry a vydavatelem byl Pamva Berynda. Tento překlad je naskenován a dostupný na internetu.⁸ Musíme poznamenat několik faktů: za prvé, ruské překlady většinou neuvádějí překladatele, jelikož ti se rekrutovali vesměs z mnichů. „Zlatý věk“ těchto překladů byl konec 19. století v monastýrech Optina Pustyň, Valaamo, Solovecké ostrovy atd. Za druhé, tato tlumočení jednak velmi přesně reprodukují řecký originál a jednak jejich specifickým rozdílem od ostatních moderních překladů do slovanských jazyků je to, že ruština 19. století je ve svých biblických citátech a ve svém lexiku kontaminována liturgickým jazykem – církevní slovanštinou. Díky tomu tyto, byť nevědecké⁹, překlady se mohou více méně spolehlivě používat ke komparaci s originálem.

Translace *do polštiny* na rozdíl od ruských většinou splňují vědecké standardy: mívají komentář i kritický poznámkový aparát, leč málokdy jsou bilingvní, takže se nedá mluvit o kritických vydáních, ale o moderních tlumočeních ano. Co se týče Dorothea z Gazy, všechna vydání jeho literární pozůstalosti, jsou přese všechny výhrady zdařilými překlady. Další diference mezi ruskými a polskými edicemi je rozdílná preciznost překladu: ruské jsou mnohem přesnější, neboť více sledují literu originálu. Kdežto polské jdou úžeji po smyslu textu, a proto jsou volnější. Z *polských* zde uvádíme:

⁸ Wikimedia Commons. (15. 8. 2020) [2021-01-04]. <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File_Прп.отца_нашего_аввы_Дорофея_поучения_различна,_к_своим_его_учеником_\(1628\).pdf](https://commons.wikimedia.org/wiki/File_Прп.отца_нашего_аввы_Дорофея_поучения_различна,_к_своим_его_учеником_(1628).pdf)>.

⁹ Chybí jim kritický poznámkový aparát, kritické bilingvní vydání a komentáře.

Starcy spod Gazy (výbor spisů Barsanúfia, Jana, sv. Dorothea z Gazy), přeložila s. Małgorzata Borkowska OSB, Wydawnictwo „M“, Kraków 1999. Proslulá polská benediktinka přeložila Dorotheovo dílo poprvé do polštiny a napsala k němu úvod. Právě tento překlad ilustruje výše zmíněné difference mezi ruskými a polskými tlumočeními.

Druhé tlumočení Dorotheovy pozůstalosti vyšlo v r. 2011: *Doroteusz z Gazy, Pisma ascetyczne*, 2. vydání, 2011.

Polský kněz a patristický theolog, Leszek Wianowski, ve své knize *Doskonałość mnicha w pismach Doroteusza z Gazy* rozebírá vliv Dorotheovy nauky na asketický duchovní život jednotlivého mnicha. Autor vydal toto své dílo v 1. vydání r. 2016. Je to tedy nedávná publikace, patřící mezi ty nejnovější.

Za třetí, *disertace* a další významné badatelské práce věnované Dorotheovi:

Disertace: Neyt, François, „*Les lettres à Dorothee dans la correspondance de Barsanuphe et de Jean de Gaza.*“ Ph.D. dissertation, Université Catholique de Louvain, 1969. Ve své doktorské práci se benediktinský mnich, F. Neyt, věnoval Dorotheově korespondenci s gazskými starci, Barsanúfiem Velikým a Janem Prorokem. Podařilo se mu odlišit Dorotheovu sbírku dopisů starcům, která se nachází uvnitř jejich literárního díla *Korespondence*, jež ve francouzské kritické bilingvní edici čítá pět svazků. Díky F. Neytovi dnes můžeme Dorotheovu sbírku jednak zařadit do jeho díla a jednak nám vzhledem k dalším faktům v ní obsaženým dokresluje jeho osobnost.

Fauré, Emmanuel, *Dynamique de l'Humilité. La vie spirituelle selon Dorothee de Gaza*, červen 2016. I tato druhá monografie francouzského autora je původně disertací, kterou obhájil na universitě v Metách (Metz). Věnuje se zde jedné z hlavních ctností, a sice pokoře, bez níž by dílo duchovního života vůbec nemělo stabilitu a zdravý základ. Ukazuje, jak se snoubí tato ctnost s dalšími jejími družkami, ponejvíce s vrcholnou božskou ctností lásky.

Významné publikace: mezi význačné autory, které nenechává Dorotheovo dílo chladným a věnují se mu, náleží Adalbert de Vogüé OSB: *Histoire Littéraire du Mouvement Monastique dans l'Antiquité*, t. 3: *Du Desert de Gaza à Constantinople*, Studia Anselmiana – Roma, 2015, ss. 13 – 105 (Barsanúfios a Jan + Dorotheos), ss. 160. Ze Slovníků používáme *Encyklopedický slovník křesťanského Východu* od Edwarda G. Farrugia (*Dizionario enciclopedico dell'Oriente cristiano*, Pontificio Istituto Orientale, Roma 2000), ss. 274–275, vydaném v Olomouci 2010 a rozšířené české edici. Dále od J. M. Szymusiak-a SJ a M. Starowieyski-ého *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, KSW, Poznań 1971, ss. 124–125; *Analytical Lexicon to the Septuagint* expanded edition

by Bernard A. Tylor and comp., Hendrickson Publishers, USA, December 2014; *Greek-English Lexicon*, Revised Edition by Johan Lust, Erik Eynikel, Katrin Hauspie, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 2003; *A Greek-English Lexicon*, by Henry George Liddell and Robert Scott, With a Supplement, Oxford University Press 1968; *A Patristic Greek Lexicon*, Edited by G. W. H. Lampe, Oxford at the Clarendon Press, Fifth impression 1978. Jako u ostatní literatury i tady nevyčerpáváme veškeré Slovníky, v nichž nacházíme fakta, necht' již o Abba Dorotheovi či o Kolumbánovi.

1.2 Zevrubná bibliografická rešerše

Dílo Abba Dorothea si vzbuzuje příznivce a následovníky i tam, kde bychom to nečekali. Papež František ještě jako Jorge Mario kardinál Bergoglio napsal útlou knížečku o pokoře, založenou právě na Dorotheově učení o této ctnosti. Papežův spisek nese název: *Pokora, cesta k Bohu. Dórotheos z Gazy, O obviňování sebe sama*. Do češtiny ji ze španělského originálu *Sobre la acusación de sí mismo* a z řeckých pramenů přeložila Anna Mátiková FSP a vydalo nakladatelství Paulínky v Praze 2013.

Papež ještě jako kardinál onu starobylou nauku nabídl jako autentickou cestu pokory v r. 1984 mladým řeholníkům. V roce 2005 ji opět doporučil věřícím své buenos-aireské arcidiecéze u příležitosti konání arcidiecézní synody. Již v úvodu osvětluje, proč tento spisek vydává: „*Při otevření arcidiecézní synody¹⁰ jsem požádal, abychom ji prožívali v duchu modlitby – ať se za ni modlíme a v duchu pokání spolu s modlitbou přinášíme Pánu i nějaké sebezapření. Navrhoval jsem, aby tímto sebezapřením byla snaha nemluvit jeden o druhém špatně. Domnívám se, že to každého z nás něco stojí, a proto je to podle mne dobrá oběť ... Mluvíme-li o druhých špatně, ubližujeme tím celé církvi, neboť nezůstáváme u pouhých komentářů, ale jsme také agresivní (alespoň ve svém srdci) ... Před mnoha lety jsem na toto téma napsal článek. Ačkoli byl určen mladým řeholníkům, myslím si, že může být užitečný všem ... Článek byl inspirován některými spisy Dórothea z Gazy, které jsou následně připojeny.*“¹¹ V březnu 2013 se stal papežem a tato publikace byla v Argentině uveřejněna již počtvrté. Tento fakt tehdy naznačoval, jakým směrem se bude Františkův pontifikát ubírat. Během dalších let jsme mohli vidět, že se tak stalo a že se

¹⁰ Konala se v Buenos Aires (Asamblea arquidiocesana) se konala v červenci 2005 v Buenos Aires.

¹¹ Srv. Ibid., s. 7–9.

papež ve svých promluvách doposud inspiruje asketickou doktrínou Pouštních Otců a mnišských teologů.

V českém jazyce Dorotheovo dílo prakticky neexistuje. Je tu pouze pár drobných překladů jeho textů, a to od doc. Josefa Bartoně Ph.D. (také *O pokoře*) a v Liturgii hodin v officiu čtení. Patristický teolog, doc. Václav Ventura, Th.D., ve své třídílné publikaci *Spiritualita křesťanského mnišství 1-3* (Praha 2006, Praha 2010, nakl. Benediktinské arcidiocetství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově) se v jejím druhém díle věnoval rozboru Dorotheovy nauky (viz s. 27–55).

Tímto jsme samozřejmě nevyčerpali veškerou odbornou literaturu. Jen jsme ukázali, že Dorotheova nevšední asketická nauka trvale přitahuje k sobě experty na patristickou mnišskou teologii, kteří jí věnují své odborné monografie. Oslovuje však i zájemce o hlubší duchovní život, a tím dokresluje, že její záběr je vskutku široký a stojí za pečlivé studijní poznávání a posléze následování.

Na výše uvedeném výčtu odborné literatury lze zahlédnout, že Dorotheova literární pozůstalost má své pevné místo v dějinách asketické mnišské literatury. Důvody této skutečnosti detailněji uvedeme v disertační práci.

Co se týče *Kolumbána z Bobbia*, i u něj se studium jeho spisů utěšeně rozvíjí. Jonáš z Bobbia¹² vstoupil do kláštera v Bobbio v r. 618 a mezi lety 640–643 napsal své zásadní dílo *Vita Sancti Columbani*, z něhož dodnes čerpáme své vědomosti o tomto keltském světci. „*Vita*“ byl nejednou přeložen do angličtiny a do jiných evropských jazyků, naposledy byl publikován jeho anglický překlad v r. 2017: *Jonas of Bobbio, Life of Columbanus, Life of John of Réomé, and Life of Vedast* od autorů, Alexandra O’Hara, badatele z Institutu für Mittelalterforschung ve Vídni, který napsal svoji disertaci právě na Jonáše z Bobbia, a Iana Wooda, profesora raného středověku z Institute for Medieval Studies na universitě v Leeds. Alexander O’Hara vydal o Jonášovi v Oxfordu v r. 2018 další svou práci, a sice *Jonas of Bobbio and the Legacy of Columbanus*. Americký benediktin, Terrence Gerald Kardong OSB¹³ z opatství Assumption v Severní Dakotě na sklonku svého života v r. 2017 vydal své poslední dílo věnované právě Kolumbánovi: *Saint Columban. His Life, Rule, and Legacy*, v Liturgical Press, Collegeville v Minnesotě. Jeho práce obsahuje komentář a překlad Kolumbánových Regulí a Penitenciálu a Regule Walbertovy. Jedná se o kvalitní anglické tlumočení s kritickým poznámkovým aparátem.

¹² *cca 600 –† po r. 659.

¹³ *22. 10. 1936 –†24. 3. 2019.

Kritické bilingvní vydání existuje pouze jedno, a to irské: *Sancti Columbani Opera*, vydané G. S. M. Walker-em v The Dublin Institute for Advanced Studies v r. 1957. Edice zahrnuje kompletní Kolumbánovo dílo s úvodem, překladem do angličtiny, bohatým poznámkovým aparátem, rejstříkem biblických citátů, klasických a patristických autorů, míst a také rejstříkem ortografickým a gramatickým.

I v *Encyclopedia of Monasticism* (by William M. Johnston, 1. vydání 1. 8. 2000, 2. vyd. 4. 12. 2013: rozšířená verze, Fitzroy Dearborn, s. 2000) nacházíme na str. 321–322 medailón věnovaný Kolumbánovi. Podobně jako u Dorothea najdeme v polském *Słownik-u wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa* od J. M. Szymusiak-a SJ a M. Starowieyski-ého, KSW Poznań 1971 na ss. 253–254 též heslo Kolumbána z Bobbia.

Kromě *anglických* překladů a kritického vydání existují rovněž další translace do evropských jazyků. Jako první z nich lze uvést *francouzské* překlady, kupř. z edice *Vie Monastique*: VM 19 – Adalbert de Vogüé, *Vie de saint Coloman et de ses disciples*, Abbaye Bellefontaine 1988, 283 s. Úvod, překlad i poznámky vypracoval A. de Vogüé OSB. Tentýž vydal v tomtéž nakladatelství VM 20 – *Règles de saint Coloman*, 1989, s. 188 – pokračování předchozí knihy. O mnoho let později benediktinské mnišky ve spolupráci s A. de Vogüé OSB přeložily a vydaly VM 33 - *Règles monastiques au féminin. Dans la Tradition de Benoît et Coloman*, edice *Vie Monastique*, Abbaye Bellefontaine 1996, s. 336. Adalbert de Vogüé OSB hodnotí Kolumbánův monasticismus i ve své monumentální práci *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l'Antiquité 1: le monachisme latin 10: Grégoire de Tours et Fortunat, Grégoire le Grand et Coloman (autour de 600)*, Paris, Cerf 2006.

Také v *češtině* najdeme první „vlastovky“ znalostí o Kolumbánovi:

Patristický teolog Václav Ventura ve své zmiňované práci *Spiritualita křesťanského mnišství 2–3* (3. díl, ss. 385–412, kniha 30.) v knize třicáté hovoří o irském mnišství a o Kolumbánovi (*Irské mnišství a Columbanus*).

Na Katolické teologické fakultě University Karlovy v Praze vznikla v r. 2008 pod vedením doc. Václava Ventury, Th.D. diplomová práce Pavla Calábka (Pavel Calábek, *Dopisy sv. Kolumbána, překlad a systematický výklad*) o Kolumbánově *Korespondenci* a jeho mnišském stylu.

Kristýna Linhartová v r. 2012 na Západočeské universitě v Plzni na Fakultě filozofické obhájila bakalářskou práci *Formy a podmínky šíření křesťanství – křesťanské misie a zakládání klášterů* (s. 37). V ní se zabývala historií irského mnišství a mj. rovněž Kolumbánem.

Na Cyrilometodějské teologické fakultě v Olomouci napsal v letech 2003-2004 diplomovou práci pod vedením doc. ThDr. Václava Ventury, Th.D. Libor Jedlička s názvem *Řehole svatého Kolumbána*. V ní uvádí i svůj překlad.

Keltskému křesťanství byly věnovány též tři monografie doc. Gorazda J. Vopatrného (*Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*, nakladatelství L. Marek, Brno 2002, s. 143; *Keltské křesťanství*, nakladatelství Pavel Mervart, 2010, s. 155). Poslední, třetí z nich, *Podivuhodný svět keltského křesťanství*, se nyní připravuje do tisku a měl by vyjít opět v nakladatelství Mervart během roku 2021. Tento badatel, a současně vysokoškolský pedagog, již dlouhodobě zkoumá keltské křesťanství. Je vlastně jediný, kdo se v České republice věnuje této problematice. V oné připravované publikaci rozebírá také Kolumbánovo mnišství, jeho přínos, historii a nevynechává ani jeho literární dílo.

Ani v *ruském* světě nezůstává Kolumbán neznám, byť zde existují jistá specifika. Ruský historik L. P. Karsavin ve své knize *Английские миссионеры и распространение бенедиктинства//Монашество в Средние века*¹⁴ o něm napsal: *Kolumbán byl typický Ir, tvrdý asketa a v této epoše vzdělaný mnich své doby. Znal Vergilia a Horatia, snad také Ovidia a Juvenála, znal Seneku, nemluvě o Bazilovi Velikém, Jeronýmovi a Kassianovi. Sám rovněž literárně tvořil.*¹⁵ K. I. Samochodskaja napsala v elektronické *Velké ruské encyklopedii* heslo *Колумбан*. Je dosud přístupné na internetu.¹⁶ Ještě jedna zajímavost: 14. května 2018 na zasedání Posvátného synodu Ruské pravoslavné církve bylo jméno sv. Kolumbána zahrnuto do Menologia¹⁷ RPC, kde jsou jména starodávných světců, západních asketů a svatých, už odnepaměti uctívaných v Gruzínské pravoslavné církvi.¹⁸

Z *německých* prací za všechny jmenujme J. A. Zimmermann-ovu *Die Heiligen Columban und Gallus nach ihrem Leben und Wirken*, 1865.

¹⁴ SPB: Brokgauz i Efron, 1912.

¹⁵ Ibid., s. 29–34.

¹⁶ SAMOCHODSKAJA, K. I. *Колумбан*. [2020-10-20].

<https://bigenc.ru/religious_studies/text/2082440>. Большая российская энциклопедия. Электронная версия (2016).

¹⁷ Tzn. měsíční kalendář, řec. minea = měsíc. To jsou knihy, v nichž jsou zapsány životopisy jednotlivých světců.

¹⁸ Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата. [2020-10-25].

<<http://www.patriarchia.ru/db/text/5195221.html>>.

Je jisté, že tak jako u Abba Dorothea z Gazy, i u Kolumbána z Bobbia jsme ani zdaleka nevyčerpali celou jeho bibliografii. Její detailnější rozbor přineseme až v disertaci. Pouze jsme naznačili, že oba mnišští spisovatelé a teologové zažívají v posledních dvou stolecích (19.–21. století) velký zájem o svá díla a rozkvět co do jejich zkoumání a publikování. Lze tedy konstatovat, že se můžeme nadít ještě mnoha zajímavých objevů. Mimo to oba autoři už ve své době oslovovali nejen mnišskou veřejnost, pro niž ponejvíce psali, ale rovněž i křesťanské laiky, a to činí jejich dílo ještě zajímavější. Nutno však dodat, že ač oba autoři žili téměř současně, nikdy se osobně nesetkali a Kolumbán Dorotheovo dílo neznal.

Jaký je „*status quaestionis*“ současného výzkumu? Odborná literatura Dorotheovo dílo rozebírá z mnoha stran: z asketické, liturgické atp. Kolumbánova pozůstalost zase bývá probírána především z mnišské, tj. z asketické, nebo doktrinnální strany: zde se bádá hlavně v otázce paschálie a Kolumbánových sporů kolem jejího slavení. Ze zkoumání odborné literatury u obou autorů vyplynulo, že doposud se nikdo nezabýval *komparací obou autorů*, toho, co mají společného a čím se od sebe liší, srovnat je jako představitele západního (keltského) a blízkovýchodního (palestinského) mnišství a ukázat, jak monasticismus bez ohledu na geografické podmínky a rozdíly, kladl základy Evropy. Mimo to oba světcí svou naukou ovlivnili i křesťany-laiky, kteří se shromažďovali okolo jejich klášterů a chtěli mít podíl na jejich duchovních dobrech. I tuto část jejich díla chceme v disertační práci rozebrat a ukázat, jak náleží k jejich celému učení, které přispělo k formování křesťanské Evropy, jeho ducha a hodnot.

Je též velmi důležité srovnat původní zdroje, z nichž oba čerpali. Žili v době pozdní antiky. Každý z nich pracoval s jinými antickými autory. Abba Dorotheos z Gazy cituje po Písmu sv. řecké filosofy (Sokrates, Platon, Aristoteles, etc.), řeckou medicínu a architekturu, církevní Otce a spisovatele (Origenes, etc.), mnišské autory (Evagrius z Pontu, etc.) a apoftegmatickou tradici Pouštních Otců (Abba Zosimas, etc.). Z těchto pramenů gazský mnich a duchovní otec utvářel svoje učení. Někdy není snadné citáty dohledat, neboť cituje z paměti. Závažné však je, jak s nimi zachází: velmi svobodně a se znalostí věci utváří svou duchovní nauku, komponovanou s teoretickou vědomostí a vlastní praktickou duchovní zkušeností. Ačkoliv přesně neuvádí své prameny, nelze to považovat za tzv. „nedostatek vědeckého aparátu“, jak blíže ukážeme v disertaci.

Kolumbán zase – jako latinský autor – po Bibli používá římskou antickou literaturu (Ovidius, Vergilius, etc.), římské filosofy (Seneca, etc.), z kappadockých Otců Bazila Velikého, latinské církevní Otce (Ambrož, Augustin, Jeroným, etc.) atd.

2 KOMENTOVANÁ OSNOVA DISERTACE

2.1 Dorotheos z Gazy

Abba Dorotheos z Gazy zaujímá v dějinách východní křesťanské spirituality zvláštní místo.

2.1.1 Životopis

Příběh jeho života je vymezen léty *505–†560/580, avšak jeho nauka ovlivňuje i současné křesťany. Patřil do oblasti palestinského mnišství, které na rozdíl od egyptského krom prosté „cesty srdcem“¹⁹ v sobě slučovalo též „cestu rozumu“ – bylo zkrátka *více „intelektuální“*, jelikož zakladatelé palestinských klášterů byli začasť kněží, kterým se dostalo výborného *antického vzdělání*, kam patřila rovněž dobrá znalost staré *řecké filosofie*²⁰, *antické medicíny* a *římského práva*. Poněvadž se nacházíme na teritoriu Palestiny, musíme ještě samo sebou dodat *biblický zdroj*, jímž byla nejen písemně fixovaná Bible a práce s ní, ale sama „Svatá Země“ jako tzv. „páté evangelium“. Dorotheos mimo vynikající edukaci používal i vlastní osobní zkušenost (ἐμπειρία). Řecký termín „ἐμπειρία“ je vícevýznamový: znamená krom zkušenosti také znalost, výcvik a obratnost. Takže můžeme dedukovat závěr, že ten, kdo ji v nějaké věci má, je vycvičeným a obratným člověkem. Touto „výbavou“ se náš abba odlišoval i od ostatních palestinských mnichů, kteří o své osobě krom udílení duchovních rad prakticky nemluvili. Dorotheos stojí na rozhraní: uzavírá etapu Pouštních Otců²¹, a současně nejvíce charakterizuje palestinský monasticismus svým „intelektualismem“²², spojeným s výše zmíněnou zkušeností.

Díky horlivému studiu si oslabil zdraví a s tímto faktem se potýkal celý život. Když vstoupil do kláštera Abba Serida, byl již patrně knězem a musel mít kvůli svému zdravotnímu stavu různé úlevy od tvrdé mnišské askeze, a to jednak vyvolávalo v klášteře pnutí a jednak mu to dalo velký materiál pro jeho duchovní nauku. V monastýru zprvu pracoval

¹⁹ Dáno skladbou Pouštních Patres, kteří až na výjimky byli vesměs koptští sedláci nebo řemeslníci.

²⁰ Zejména Sokrates, Platon, Aristoteles a stoická filosofie.

²¹ V jeho díle najdeme i sbírku Dorotheových „Výroků“ (Aphthegmat). Pouštní Patres mizí ze scény v Egyptě na přelomu 5. a 6. století. V Palestině tato tradice trvá déle, až do konce 6. století.

²² Myšleno ve starověkém slova smyslu, tzn., že má vhléd do vnitřní podstaty věci (*intus legere*, *voûç*) za použití *θεωρία* (nazírání na pravdu), jak to nacházíme v řecké filosofii.

v infirmérii a také sloužil hostům. Později mu igumen Seridos svěřil péči o novice a rovněž službu u starců Barsanúfia Velikého a Jana Proroka, zejména u toho posledně jmenovaného. Roku 540 zemřel Seridos, krátce po něm i Jan Prorok. Barsanúfios se zavřel ve své kélii a stal se rekluzem. Zemřel asi koncem 6. století.²³ Abba Dorotheos v této době klášter opustil a posléze založil svůj vlastní někde mezi Gazou a Majjumou. Jeho monastýr proslul svým asketickým učením široko daleko, jak o tom píše Jan Moschos ve svém *Pratum spirituale*, výše zmíněném.

Literární pozůstalost Abba Dorothea čítá jeden svazek, sestávající ze čtyř částí:

- a) *Περὶ τοῦ ἀββᾶ Δοσιθεοῦ* (Vita S. Dosithei)
- b) *Διδασκαλῖαι διάφοροι πρὸς τοὺς ἕαοντοῦ μαθήτας* (Doctrinae diversae)
- c) *Τοῦ αὐτοῦ ἀββᾶ Δώροθεοῦ Ἐπιστολαὶ διάφοροι* (Variae Epistulae)
- d) *Ῥήματα διάφορα ἐν συντόμῳ* (Aphorismata)

Nejdůležitější jsou *Doctrinae diversae*, obsahující celou jeho nauku. Avšak konkrétní příklad vidíme už ve *Vita S. Dosithei* a také v jeho *Korespondenci*, která zahrnuje jak jeho dopisy k oběma starcům, tak potom jeho rady těm, kdo se na něho obraceli. Odtud bereme materiál pro naši práci. Dorotheovo učení zahrnuje témata jako boj s nezřízenými vášněmi, o pokoře, o bázni Boží, o lásce, o poslušnosti, modlitbě, mlčení a pokoji. Vyhledávali ho též křesťané, žijící ve světě. Výjimečnost jeho nauky nespočívá v jejích tématech, ta najdeme i u jiných duchovních autorů, nýbrž tkví v jejím sepětí s osobní zkušeností. Abba Dorotheos na vlastním příkladu ilustruje svoje duchovní učení. Jeho *asketicko-teologicko-psychologická metoda*, velké intelektuální vzdělání a tradice palestinského mnišství z něj učinily světeckou postavu, stojící na zlomu věků: na jedné straně nositel palestinského intelektuálního monasticismu a na druhé straně uzavírající tradici Pouštních Otců, mající též vlastní „apoftegmata“ (*Výroky*).

Druhý Dorotheův život začíná v 7. století a pokračuje dodnes. Jeho dílo je přítomno v mnoha klášterních knihovnách, ustavičně se překládá a vydává ve všech hlavních světových jazycích, ze slovanských v polštině a v ruštině. Snad se k nim brzy přidá i čeština.

V naší disertaci pak hlouběji rozebereme Dorotheovo dobové pozadí, geografii, jeho život a dílo: manuskriptní tradice, přiřadíme literární úvod a popis rukopisů, kde a jak se zachovaly.

²³ Tj. po r. 590.

2.1.2 Prameny Dorotheova myšlení

Již jsme naznačili, že Dorotheovo myšlení vychází z těchto zdrojů: Bible, Pouštní a církevní Otcové a učitelé (včetně Evagria z Pontu, Barsanúfia Velikého a Jana Proroka), řecká filosofie a medicína, a jiné.

Úkolem této podkapitoly v disertaci bude jednotlivé prameny detailně rozebrat. Nyní upozorníme na ty z nich, které vyžadují už na tomto místě hlubšího zamyšlení. První je biblický zdroj, a sice proto, že „*chodit s Bohem*“ v Palestině znamenalo mít biblický fundament nejen geograficky dán, ale rovněž díky učení se biblickému textu zpaměti a recitování veršů jako způsobu střelné modlitby²⁴ bylo nutné jej tzv. „dostat do krve“ a být jako Henoch²⁵, ovšem v novozákonní, křesťanské perspektivě. Palestinští mniši se v praxi stávali jakoby novozákonními patriarchy a proroky.

Druhým jsou pouštní a církevní Otcové a učitelé. Zde z nich okomentujeme především Evagria z Pontu, Barsanúfia Velikého, Jana Proroka a Řehoře Naziánského. Proč zrovna tyto čtyři? Poněvadž je všechny Dorotheos nejednou cituje. Barsanúfia s Janem proto, že jich obou byl žákem, sloužil jim a ve své doktríně na ně přímo navazoval. Řehoři Naziánskému věnoval dvě *Poučení* (č. 16, 17), ve kterých vysvětluje jeho *Oratio I, 1 a 4* a řeč na svátek mučedníků.²⁶ Ostatní autory rozebereme až v disertaci, poněvadž koneckonců mají u Dorothea mnohem menší váhu.

Evagrios z Pontu²⁷ patří mezi nejproduktivnější a nejdiskutovanější postavy mnišského života. Narodil se v Pontu v Iboře.²⁸ První vzdělání obdržel v poustevně sv. Bazila Velikého²⁹ a sv. Řehoře Teologa³⁰. První jej jmenoval lektorem, druhý ho vysvětil na jáhna a vzal s sebou do Konstantinopole, kde nějakou dobu jako diákon zůstal. Po jisté nešťastné záležitosti utekl do Jeruzaléma. Tam oblékl z rukou Melánie Starší³¹ mnišský

²⁴ Viz posléze Modlitba Ježíšova a její dějiny.

²⁵ Gn 5, 21–24.

²⁶ ŘEHOŘ, Naziánský. *Oratio I, 1 a 4*. PG 35, 1173 D a PG 36, 232 D.

²⁷ *345–†399.

²⁸ Dnešní Iverönü Erbaa v Tokat provincii v severním Turecku, bývalá římská provincie Helenopontu, které se stalo biskupstvím.

²⁹ Zemřel 1. 1. 379.

³⁰ Mínen Řehoř Naziánský (†390).

³¹ *cca 350 Hispania –†410/417 Jerusalem.

hábit a odešel do Egypta na poušť, nejdřív do Nitrie a potom do Skétis, kde byl pod duchovním vedením Makária Mladšího³². Posléze se sám stal duchovním otcem a jeho učedníkem se stal Palladius³³. Rufin z Akvileje³⁴ byl rovněž posluchačem jeho nauky. Evagrios se odmítl nechat vysvětit na kněze a zůstal jáhnem až do své smrti v r. 399. Většina jeho děl byla po koncilu proti origenismu v r. 553 zničena a něco se z něj zachovalo pod jinými jmény: *Τοῦ ἁγίου Νειλοῦ*³⁵ *Περὶ τῶν ὀκτώ τῆς κακίας λογισμῶν*/*De octo vitiosis cogitationibus*). Evagria známe jako autora *Ἀντιρρέτικος; Μοναχικός/Ευαγριοῦ Μοναχοῦ, Τῶν κατα μοναχῶν πραγματῶν τὰ αἰτία, καὶ ἡ καθ' ἡσυχίαν τουτῶν παραθέσις*³⁶; *Πράκτικος/Capita practica ad Anatolium*³⁷. Dorotheos jej několikrát cituje, a nazývá ho „naším otcem“³⁸. Vliv Evagriovy nauky nejen na mnišskou, ale na obecně křesťanskou spiritualitu byl velký. On jako první uvedl do asketiky rozlišení třístupňové cesty (očistění³⁹, osvětlení⁴⁰, sjednocení⁴¹) a ustálil principy mystického života. Na Západ jeho učení vnesl Jan Kassián⁴², který sem přenesl i známost východního – egyptského – mnišství.

Barsanúfius Veliký (†cca 600) pocházel z Egypta a původem byl Kopt. Spolu s Janem Prorokem (†r. 540) se oba stali duchovními otci Abba Dorothea. Žili v Seridově monastýru jako anachoréti a ovlivňovali duchovní život celého monastýru. Podrobný rozbor jejich nauky podáme v disertaci. Jejich přínosem pro klášter v Thawatha, a speciálně pro Dorothea, se zabývá práce americké badatelky, Jennifer L. Hevelone-Harper, *Disciples of the Desert*⁴³, tady už výše zmíněná. Společně korespondenčním způsobem sepsali dílo,

³² Zvaný jako MAKÁRIUS Alexandrijský (= Mladší): cca*295-†394. Byl ještě známější než Makárius Egyptský zv. Starší nebo Veliký (*300-†390). Jeho díla nacházíme v PG 34, 261–263.385–392.967–978 (= zde mj. dvě *Regulae*, které ale nejsou autentické).

³³ *363–†425. Autor *Dialogu o životě sv. Jana Zlatoústého a Historia Lausiaca*.

³⁴ *345–†cca 411. Autor *Historia monachorum in Aegypto*.

³⁵ Pod jménem Nila Sinajského (PG 79, col. 143–1491) se nachází Evagriovo *De octo ...*

³⁶ EUAGRIUS, Ponticus. PG 40, col. 1219–1286; col. 1251–1263, Paris 1863; lat.: *Rerum monachalium rationes, earumque juxta quietem appositio*.

³⁷ Ibid. PG 40, col. 1219–1251, Paris, 1863.

³⁸ DOROTHEOS Z GAZY. *Doctrinae diversae* 2, 29; 12, 126; 21, 176.

³⁹ Via purgativa.

⁴⁰ Via illuminativa.

⁴¹ Via unitiva.

⁴² *355/360–†435.

⁴³ Johns Hopkins University Press, 2. vyd. 2014.

známé pod titulem *Βίβλος ψυχωφελεστάτη περιέχουσα ἀποκρίσεις διάφόροις ὑποθέσεσιν ἀνηκούσας συγγραφεῖσα μὲν παρὰ τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου*⁴⁴. Je to sbírka vlastní korespondence, odpovídající na spirituální otázky jejich duchovních žáků. Dílo bylo velmi populární právě na křesťanském Východě, leč v dnešní době zažívá nebývalý rozkvět i na Západě. V Migne-ho Patrologii – PG 86 – nalezneme dílko proti Origenovi⁴⁵ právě pod jménem Barsanúfiovým, na kterém se ale mnoho badatelů po četných zkoumáních shoduje, že je neautentické. Pak nacházíme ještě další fragmenty⁴⁶, jež mu snad lze připsat. V SC⁴⁷ vyšlo pět svazků kritické edice jejich *Korespondence*. Je to zatím jediné kritické vydání této obsáhlé sbírky.

Posledním, o kom zde pojednáme, je Řehoř Naziánský (*cca 330–†390), zv. Teolog neboli Bohoslovec. Proslul svým přátelstvím s Bazilem Velikým. Náleží mezi tzv. „kappadocké Otce“. Narodil se v Karbalá v Kappadokii⁴⁸. Studoval v Cesareji Palestinské, Alexandrii, Athénách a v Konstantinopoli. Nějakou dobu pobýval v poustevně v Pontu, kde se zabýval studiem Písma sv., asketiky a teologických děl (zvl. Origenových). R. 361 byl vysvěcen na kněze a r. 372 na biskupa. Zemřel kolem r. 390 buď v poustevně v Karbalá, nebo v Nazianzu. Jeho spisy jsou vysoce ceněné. Je tvůrcem *Řečí* (*Orationes/Λογοι*) v počtu 45 (PG 35 a 36), *Dopisů* (*Epistolae/Επιστολαι*) v počtu 245 (PG 37) a *Básní* (*Carmina/Ποιήματα*). Patří mezi proslavené antické rétory. Měl vytříbený styl a pro krásu svého vyjadřování byl nazván „Teolog“ – Bohoslovec, což byl titul, který před ním nesl pouze sv. Jan Apoštol, Miláček Páně. Jeho *Básně* mají tu specificku, že v nich nepojednává o přírodě, o stvoření lyrickým způsobem, nýbrž i zde poetickým jazykem hovoří o teologických tématech. Ten, kdo se v teologii orientuje, ocení právě tento styl, poněvadž představuje Boha nejen jako Stvořitele a Tvůrce, leč též jako Krásu. A jemu věnoval Abba Dorotheos dvě poslední *Poučení* (č. 16 a 17).

⁴⁴ NIKODÉMOS, Hagiorita. *Knížka převelice užitečná pro duši*: vydal ji v Benátkách r. 1816.

⁴⁵ PG 86, 1, col. 891–902: *Τοῦ ἁγίου Βαρσανουφίου ἐπὶ Αὐρελιανοῦ ἐπισκοποῦ Γαζῆς Διδασκαλία περὶ τῶν Ὠριγενίου, Ἐβαγρίου καὶ Διδύμου φρονημάτων/Sancti Barsanuphii sub Aureliano Episcopo Gazae Doctrina circa opinioniones Origenis, Evagrii et Didymi.*

⁴⁶ PG 88, col. 1812–1821: *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* eiusdem Abbatis Dorothei ad abbatem Ioannem, Doctrina XXI.

⁴⁷ SC 426 I. I, Paris: Cerf, 1997; SC 427 II. I, Paris: Cerf, 1998; SC 450 I. II, Paris: Cerf, 2000; SC 451 II. II, Paris: Cerf, 2001; SC 468 III., Paris: Cerf, 2002.

⁴⁸ Území dnešního Turecka. Přesná poloha se nedá úplně určit.

2.1.3 Dorotheova myšlenková originalita v přístupu k pramenům

Jednak tu zpracujeme výše uvedené prameny, včetně polemiky s nimi, a tím dostaneme Dorotheův jedinečný přínos v asketice, který vidíme v jeho *Doctrinae diversae*. Dále ukážeme, co znamená pojem „originalita“ v případě jeho díla. Odtud nám pak vyplyne i současná aktuálnost a proslulost Dorotheovy sbírky: proč je stále překládána do moderních jazyků a píše se na ni disertační práce, různé studie, články atp. Vyložíme zde terminologii mnišských pojmů a představíme, jak fungují u našeho autora, ba ukážeme, co má vlastního, tedy pokusíme se sestavit Dorotheovu monastickou terminologii, jeho vlastní výkladový *slovník*. Podíváme se i na jeho literární styl a zhodnotíme jej z lingvistického a literárního hlediska. S tímto tématem souvisí i snaha terminologicky ustálit výrazy používané v překladech mnišských teologických děl do češtiny, tzn., vynasnažíme se zformulovat moderní českou terminologii.

Abba Dorotheos z Gazy vytvořil svébytné dílo, nepatrné co do kvantity, ale rozsáhlé co do kvality. R. 614 vyplnili jeho klášter Peršané, a co nezničili oni, zahynulo po arabském vpádu r. 634. Prchající mniši stačili zachránit manuskriptní sbírku svého duchovního otce, a tím založili jeho „druhý život“, který doposud pokračuje. Abba Dorotheos si stále získává své učedníky, neboť těch, kteří narážejí na své limity v psychosomatické oblasti, a přesto touží po hlubokém vnitřním životě s Bohem, realizovaném v mnišském či jiném stavu, je pořád dost. Monastický autor na svém příkladě ukazuje, nejen že to možné je, ale i za jakých „podmínek“. O nich právě pojednává jeho dílo.

2.2 Kolumbán z Bobbia

Naše disertační práce má za úkol provést srovnání Dorotheových spisů s dílem sv. Kolumbána z Bobbia.

2.2.1 Životopis

Žil v letech 540–†21. 11. 615. Zemřel v Bobbio v sebou založeném klášteře. Pocházel z Irska. Vstoupil do irského kláštera Cluan-Inis, kde jej duchovně vedl opat Sinell. Potom odešel do kláštera v Bangor na východním pobřeží severního Irska, který vyškoloval misionáře, mající hlásat evangelium na evropském kontinentě. Tam pod vedením asketického mnicha a opata, sv. Komgalla, obdržel velmi hluboké vzdělání a byl tu i vysvěcen na kněze. Posléze se s dvanácti spolubratry⁴⁹ vydal do Evropy. Na pozvání krále Childeberta založil tři kláštery: v Annegray, Luxeuil a Fontaine a napsal pro ně velmi přísnou řeholi. V Evropě také narazil jeho keltský způsob slavení Velikonoc, takže konfliktní situaci nakonec řešil papež. Došlo k pronásledování světskou mocí a Kolumbán musel odejít. Odešel na území dnešního Švýcarska, kde se snažil hlásat Krista pohanům a ač opět byl donucen odejít, zanechal zde sv. Galla (Havla) a ten si tady postavil poustevnu. Sv. Havel zemřel 16. 10. kolem roku 640. V r. 719 dlouho po jeho smrti na tomto místě vznikl proslulý monastýr St. Gallen, v němž i on našel svůj poslední odpočinek. Kolumbán posléze dorazil do Lombardie (= Langobardie), kde založil svůj poslední klášter v Bobbio a tady 21. 11. / 23. 11. r. 615 zemřel a byl zde 23. 11. téhož roku i pochován.

I on podobně jako Dorotheos obdržel velké vzdělání: nejprve domácí vzdělání a potom jej jeho učitelé poslali studovat tzv. *septem artes liberales*, kde se stal obdivovatelem Seneky, Horatia, Ovidia, Vergilia, které také ve svém díle citoval. Vzdělal se v gramatice, rétorice, geometrii a studoval i Bibli.

Jeho dílo vyšlo v kritickém vydání v r. 1957 v Dublinu *Sancti Columbani Opera* v překladu a komentáři G. S. M. Walker-a. Kolumbánova literární pozůstalost je sice co do rozsahu nevelká – jeden svazek – ale obdobně jako u Dorothea z Gazy velmi závažná: *Instructiones, Regula monachorum, Regula coenobialis, De poenitentia, Carmina, Epistulae*. Díla jemu připisovaná, leč nejistá: *Clavis, Vitae Sanctorum*. Jak vidno z názvů, jeho řečí je latina.

⁴⁹ Číslo 12 jako 12 apoštolů: zřejmě nářezka na apoštolský život Ježíšových apoštolů.

2.2.2 Zdroje Kolumbánova myšlení

Z výše naznačených zmínek zcela jasně vyplývá, že tak jako Abba Dorotheos obdržel hluboké vzdělání, kam náležela i znalost helénské kultury, tak i Kolumbán dostal velké vzdělání se znalostí římské latinské literatury. Už jen z tohoto letného srovnání můžeme vidět, že mnišství ve svých raných počátcích tzv. „světské vzdělání“ neodmítalo, nýbrž jej využívalo a zakomponovalo do své monastické teologie a asketické nauky. Tím se dostáváme k předpokladu, že monasticismus svou universalitou kladl nynější jednotící základy Evropy. Tento rys blíže rozebereme v disertaci. Nyní se krátce zmíníme o pramenech, z nichž Kolumbán vycházel. U něho je situace poněkud jiná než u Dorothea. Kromě Bible Kolumbánova nauka koření v keltském mnišství a jeho duchovními vzory se stávají sv. Komgall (*cca 516–†602) a sv. Kolumba Starší (†597), někdy též nazývaný „z Hy“, opatství, kde byl opatem.

Sv. Komgall se narodil okolo r. 516 v Bangor a zde potom prožil celý svůj život. Byl jedním z dvanácti apoštolů Irska. Založil r. 599 v Bangor klášter, čímž přispěl na irském území k rozvoji keltského mnišství. Narodil se v rodině Moccu Aridi, náležející ke kmeni Piktů. Byl učedníkem sv. Finiana. Udržoval kontakty s Kolumbánem, který vstoupil právě do jeho kláštera a byl zde velmi dlouho pod jeho vedením, a s Fintanem a jinými. Ve svém monastýru zavedl přísnou kající disciplínu a praxi časté zpovědi. Takto ovlivnil mnišský život v keltských krajích. Někteří badatelé se domnívají, že Kolumbánova *Regula* byla v podstatě jakýmsi výtahem a adaptací z Řehole Komgallovy. Liturgickou památku má v církevním kalendáři 10. května.

Sv. Kolumba Starší (*7. 12. 521–†9. 6. 597), zvaný Kolumbán z Hy, lat. Colmanus, irsky Columcille, pocházel z dynastie Cenel Conaill, která pod názvem O'Donnell v Irsku přetrvávala až do 17. století, kdy vymřela. Mezi jeho velké autority patřil též sv. Finian z Clonardu. R. 563 Kolumba na tzv. „pouti pro Krista“ opustil s dvanácti společníky Irsko a dostal se do dnešního západního Skotska. Je nazýván „apoštolem“ piktského kmene. Většina informací o sv. Kolumbovi se nachází v *Život-ě sv. Kolumby* od sv. Adomnana a z análů z Ulsteru. Kolumba zemřel r. 597 na ostrově Iona ve svém monastýru. Jeho relikvie byly přeneseny r. 849 a rozděleny mezi Skotsko a Irsko. Předpokládá se, že byly pohřbeny v Downpatrick-u v hrabství Down nebo někde v jeho blízkosti.⁵⁰

⁵⁰ Srv. VOPATRŇÝ, Gorazd Josef. *Keltské křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 39–55.

Sv. Kolumba je znám jako poeta a skladatel církevních hymnů. Kolumba to byl, kdo velice doporučoval svým mnichům studium Písma sv., klasické literatury – tj. antické – a patristické a rovněž jejich opisování. Sám sepsal řeholi a zodpovídal za rozšíření irského monasticismu na evropský kontinent. Zachoval též odlišné slavení Velikonoc. Jeho kult byl ve středověku nesmírně populární. Je jedním z hlavních patronů Irska. Jeho liturgická památka se slaví 9. června v římskokatolické i pravoslavné církvi (9. 6. / 22. 6.). V pravoslaví je však velmi málo znám. Proslulá je *Knih z Kells-u* nebo také *Knih sv. Kolumby*: jedná se o bohatě iluminovaný rukopisný evangeliář napsaný latinsky keltskými mnichy kolem r. 800. Je uložen v Dublinu v Trinity College, MS A. I. (58).

Na tomto místě v disertační práci probereme i základní historii irského křesťanství, neboť tvoří fundament Kolumbánova života. Hluběji však nepůjdeme, poněvadž to není úkolem našeho disertačního výzkumu. Tady se odkážeme pouze na vědomost nejproslulejšího irského světce, a sice sv. *Patrika*, apoštola Irska (*385/389–†17. 3. 461 Armagh), od kterého křesťanské irské dějiny počínají a na kterého se všichni další světci odvolávají. Byl misionářem a organizátorem křesťanského života v Irsku a jeho církevních struktur. Sepsal latinsky list zv. *Confessio*, v němž podává stručné vyličení svého dosavadního života a působení. List postrádá dataci a události vztahuje k Patrikovu životnímu příběhu. Podle legendy vyhnal z Irska hady a dodnes se žádný z těchto plazů tady nevyskytuje. Jetelový trojlístek, na němž vysvětloval tehdejším pohanům tajemství Nejsvětější Trojice, se stal jeho symbolem.

Třetím Kolumbánovým zdrojem je římská antická literatura císařského období. Je o něm známo, že byl vzdělán v klasické latině, znal Ovidia⁵¹, Horatia⁵², Vergilia⁵³ a obdivoval filosofa Seneku⁵⁴. Již jsme viděli, že jeho edukace byla podporována jak opatem Komgallem, tak sv. Kolumbou Starším. Ale přesto se tento fakt krom literární aktivity hlouběji nepromítl do jeho asketické nauky, na rozdíl od Dorothea. Proč tomu tak je, podrobněji ukážeme až v disertaci. Nyní jen sdělíme, že některé diference mají svůj původ v autobiografii, v geografických, společenských a eklesiálních podmínkách. Tyto rozdíly pak ve výsledku působí jednak specificky obou autorů a jednak jejich originální přínosy. Nebudeme teď rozebírat jednotlivé výše zmíněné antické spisovatele. Jenom u Seneky

⁵¹ *43 př. Kr.–†18 po Kr.

⁵² *8. 12. 65 př. Kr.–†27. 11. 8. př. Kr.

⁵³ *15. 10. 70 př. Kr.–†19 př. Kr.

⁵⁴ *cca 7 př. Kr.–†65 po Kr.

poznáme, že se tu ukazuje vliv stoické filosofie na rané křesťanské mnišství. Jeho vliv blíže probereme v disertaci. Zdá se, že antická filosofie ať již stará řecká (Sokrates, Platon, Aristoteles) nebo stoická (Epiktetos, Seneka) vykonávala na monasticismus raného křesťanství větší vliv, než jsme dosud měli za to. Práci na téma „stoicismus u církevních Otců“ napsal nedávno zesnulý francouzský patristický teolog, katolický kněz a badatel v oblasti antiky, Michel Spanneut.⁵⁵ V ní prokázal vliv stoické filosofie v dílech církevních spisovatelů. Za všechny jmenujme kupř. Klementa Římského a Klementa Alexandrijského. Spanneutova práce patří v tomto oboru mezi zásadní.

Čtvrtým pramenem jsou Kolumbánovi všichni latinští církevní Otcové: Ambrož Milánský⁵⁶, Augustin⁵⁷, Jeroným⁵⁸, Řehoř Veliký⁵⁹. Často je cituje, bere si z nich podněty či potvrzení svých názorů a přesvědčení. Kolumbán žil v době, kdy již existovala latinská křesťanská literatura, mající už svoji latinskou terminologii. Měl tudíž před sebou inspiraci a hojně ji využíval.

Jako pátý zdroj má Kolumbán jiné mnišské autory, necht' řeckého (Bazil Veliký, Pachomius, Palladius, Athanasius Alexandrijský⁶⁰, etc.) či latinského (Jan Kassián, Caesarius z Arles, Donatus, Fructuosus, Gennadius, Rufinus z Akvileje, Sextus Empiricus, Sulpicius Severus, etc.) nebo keltského původu (Gildas, Finnian, etc.). Mezi nimi velké vážnosti, a tudíž i četné citovanosti, požívá Jan Kassián. Jeho dílo blíže ozřejmíme v bodě č. 3, v Kolumbánově originálním přínosu.

Jsou to všechno autoři mezi 4. až 6. stoletím. Vidíme tu zřejmý posun v tom, že Dorotheos ještě sahá k pramenům z počátků křesťanství, tzn. až do 2. století. Odtud bere rovněž inspiraci. Kdežto u Kolumbána už vidíme na Západě etablované křesťanství. Krom toho západní křesťanští spisovatelé recipovali řecké autory nikoliv pasivně, nýbrž aktivně a vytvářeli nové, originální akcenty a stimuly. V případě keltského mnišství se na základě

⁵⁵ SPANNEUT, Michel (*19. 11. 1919–†28. 4. 2014). *Le Stoïcisme des Pères de L'Église*. Université de Paris: Faculté des Lettres, Editions du Seuil, 1957, s. 476.

⁵⁶ *340–†4. 4. 397.

⁵⁷ *354–†430.

⁵⁸ *340–†420.

⁵⁹ *540–†12. 3. 604.

⁶⁰ *cca 295–†2. 5. 373.

bádání⁶¹ zdá být stále zřejmější, že ono navazuje na egyptský pouštní monasticismus, což by znamenalo, že zde máme co dělat s pokračováním v evropském, keltském provedení. Takže na jedné straně vede přímá nit do kolébky mnišství a na druhé straně je tato tradice zpracována zcela originálně, a proto mluvíme o svébytném keltském mnišství. Již tady nahlížíme prapůvodní jednotu monasticismu, která neznačí jen universální ideu, totiž *být volný pro Boha*⁶², ale též ve svých fundamentálních obrysech jednotný životní styl. Detailnější a hlubší rozbor této hypotézy přineseme až v disertaci.

2.2.3 Kolumbánův originální přínos v přístupu k pramenům

Tady chceme zpracovat Kolumbánovy zdroje mnišské teologie. Důležitá bude i polemika s těmito prameny, a takto se nám v práci s nimi vyjeví jeho objevnost a originalita. I u něj budeme muset představit, co znamená pojem „originalita“. Už jsme v náznaku viděli, že značí něco docela jiného, než jak tomu rozumíme dnes. Ovšem naše zkoumání musíme v disertaci prohloubit, abychom objektivně zhodnotili jeho přínos. Z toho vyplyne i to, zda jeho duchovní dědictví je aktuální i v současnosti, případně kde a jak. Budeme se zabývat i jeho literární a lingvistickou stránkou: jak Kolumbán psal a zda jej v literárním stylu, lexiku atd. ovlivňoval jeho rodný jazyk, tj. keltština. I Kolumbánova literární pozůstalost – *Instructiones* – čítá jeden svazek a je překládána do moderních jazyků. I na ni se píše rozmanité studie⁶³. Na závěr se tady pokusíme sestavit kolumbánovský slovník, stabilizovat termíny používané v jeho monastické teologii a opět jako u Dorothea převést jeho dílo do soudobé češtiny.

Kolumbánus z Bobbia ovlivnil svým pojetím irské mnišství a přenesl jeho rysy na pevninskou půdu, kde dosáhlo svého rozkvětu. Zemřel v lombardském Bobbiu a byl ve svém monastýru pochován. Jeho hrob doposud existuje. První mnišské generace ještě pokračovaly v Kolumbánových stopách, ale již od r. 623 započaly v samotném Luxeuil spory mezi mnichy ohledně výkladu jeho *Regulae* o přísnosti a kajícnosti. Zde začíná

⁶¹ WAAL, Esther de. *A World Made Whole, Rediscovering the Celtic Tradition*. London: Harper Collins, 1991; česky: *Svět byl stvořen celý* (Znovuobjevení keltské tradice). Přel. Jan Spousta, Brno: CDK, 2000, s. 129.

⁶² Lat. *vacare Deo*.

⁶³ O'HARA, Alexander. Columbanus ad locum: The Establishment of the Monastic Foundations. *Peritia* 2015, roč. 26, p. 143–170.

zmírňování její ostrosti a tvrdosti. Donát z Besançon⁶⁴ začal tyto črty harmonizovat a sepsal novou řeholi *Commonitorium ad fratres* podle Kolumbánova vzoru, ale její tvrdý asketismus zmírnil. Napsal i pro mnišky *Regula ad virgines*. Byla směsí Řehole Benediktovy (†547), Kolumbánovy (†615) a Cesaria z Arles (†542). Nakonec byla Kolumbánova *Regula* r. 817 na synodě v Cáchách (= Aachen) z klášterů odstraněna a místo ní byla do nich zavedena *Řehole* Benedikta z Nursie⁶⁵. Dokonce samotný Kolumbán byl považován za žáka Benediktova (sic!). Přesto přese všechno je o Kolumbánovo literární dědictví v současnosti zájem a zkoumání jeho duchovnosti velice rozkvétá. Naším úkolem bude v disertaci ukázat, proč tomu tak je a co je tím přitažlivým rysem.

⁶⁴ *cca 594–†cca 660. Stal se biskupem v Besançon. Znal kolumbánovskou spiritualitu.

⁶⁵ *cca 480 Nursie –†21. 3. 547 Monte Cassino: poustevník v Subiaco, otec západního mnišství a zakladatel kláštera na Monte Cassino, autor široce rozšířené *Regula Benedicti* (RB).

3 KOMPARACE OBOU AUTORŮ

3.1 Srovnání Dorothea z Gazy a Kolumbána z Bobbia

V komparaci obou asketických spisovatelů bychom se chtěli dotknout i recepce řeckých autorů na latinském Západě, srovnat jejich spirituality a ukázat jejich přínos pro evropské křesťanské mnišství. Oni však měli kolem svých klášterů i okruh křesťanů-laiků, kteří rovněž chtěli mít ve svých rodinách podíl na dobrech monastické duchovnosti. Tudíž i jim byla adresována asketická nauka Dorotheova a Kolumbánova. Naše komparace má však i další cíle: jednak ukázat jejich specifické přínosy a rozdíly mezi sebou, ale též společné průniky mezi nimi. Oba autoři mají svůj „druhý život“ a bylo by žádoucí, aby se stali známějšími i v českých zemích. Půjde tu o zodpovězení všech předchozích otázek, z nichž vyplynou jejich průniky, rozdíly a specifická inovace každého z nich.

3.2 Vliv Dorothea na nastupující generaci 7. století⁶⁶

První, kdo se pochvalně zmiňuje o Abba Dorotheovi, je *Jan Moschos*⁶⁷ ve svém *Pratum spirituale*. John Chryssavgis v článku *The Sources of St. John Climacus (580-649)*⁶⁸ na základě zkoumání ukazuje, že ač Jan Klimak o mnohých svých předchůdcích mlčí – a sem spadá i Dorotheos z Gazy – anebo je dokonce tvrdě kritizuje⁶⁹, přece lze rozborem jeho díla zjistit, že na nich závisí více, než navenek připouští. Klimak tedy Dorotheovo dílo znal a jeho vliv několikrát spatřujeme v *Žebříku*.⁷⁰ Podobnost jejich terminologie mohla vzniknout také vzhledem ke společné palestinské asketické tradici, v níž oba žili. *Anastáz Sinajský*⁷¹ ve svém díle *Ἐρώτησεις καὶ ἀπόκρισεις περὶ διάφορῶν κεφαλαίων εκ*

⁶⁶ ŠLJONOV, Igumen Dionisij. *Дорофей Газский*, s. 1–13 (31. 5. 2010) [2020-11-16].

<<https://www.pravenc.ru/text/180299.html>>. *Idem*. *Варсонофий Великий*, s. 1–13 (17. 2. 2010) [2020-11-16]. <<https://www.pravenc.ru/text/376982.html>>.

⁶⁷ *550 Damašek–†619 Řím.

⁶⁸ Viz *Ostkirchliche Studien* 1988, roč. 37, s. 3–13.

⁶⁹ Rozumí se Evagrius z Pontu.

⁷⁰ IOANNES, Climacus. PG 88, col. 648 = *Doct.* 13, 142; col. 660 = *Doct.* 1, 20; PG 88, col. 760 = *Doct.* 4, 50; dále viz Chryssavgisův článek.

⁷¹ Lat. ANASTASIUS, Sinaita (†po r. 700). PG 89, col. 35–1309.

*διάφορῶν προσώπων*⁷² zachoval deset vsuvek – citátů – z *Poučení Abba Dorothea*. Blíže vytěžíme tento artikul až v disertaci. Pro nás je podstatné zjištění, že již záhy po své smrti a po zániku svého monastýru je Dorotheovo dílo využíváno. Na počátku 8. století proslulo i mezi sinajskými mnichy. Ti jej v 9. století přeložili do arabštiny. *Theodor Studita*⁷³ z jeho spisů načerpal velkou část své terminologie, a navíc se zasloužil o jeho zproštění obvinění z monofysitismu. O co šlo, přineseme v disertaci.

Po vítězství nad ikonoborectvím r. 843 se korpus děl Abba Dorothea dostal i na Sv. Horu Athos do klášterů Megistí Laura, Iviron a za hranice Svaté Hory Athos. Často najdeme Dorotheovo dílo citováno v řeckých katenách a asketických florilegiích, z nichž mnohé dosud nebyly ještě vůbec prozkoumány: například *Nikita Serrský* (přelom 10. a 11. stol.)⁷⁴ ve svých *Catena in Psalmos et in Mattheum*, v *Catena in euangelium in Marcum*, která se připisuje *Viktoru Antiochijskému*⁷⁵, nebo v *Catena in Lucam*, již sestavil *Titus Bostrijský*⁷⁶ či *Niketas Heraklejský*⁷⁷. Dílo Abba Dorothea použil při sestavování asketického florilegia i *mnich Marek*.⁷⁸ *Nikon z Černé Hory*⁷⁹ nejednou citoval Dorothea z Gazy ve svých *Πανδέκται*.

⁷² Ibid. PG 89, col. 311–824: lat. *Quaestiones et Responsiones centum quinquaginta quattuor, ex ejusdem editione.*

⁷³ *759–†826.

⁷⁴ NIKITA, Serrský. PG 127, col. 531–543; PG 119, col. 935–938, Paris, 1864; PG 37, *Opp. S. Gregorii*, tom II.

⁷⁵ VIKTOR, Antiochijský. *Commentarium in Euag. S. Marci*. Max. Bibl. Vet. Patrum (Lugd. 1677), 4: 370. Byl biskupem a současníkem sv. Jana Zlatoústého. V Komentáři hájil názor, že ohledně postu mají mít křesťané svobodu jednání. Zemřel okolo r. 400, tedy ještě před Janem Zlatoústým (†407).

⁷⁶ TITUS OF BOSTRA (†378): byl theolog a biskup. Napsal význačná díla *Contra manicheos*, *Commentarium in euangelium secundum Lucam*. Jeroným jej jmenuje ve své spise *De viris illustribus*.

⁷⁷ NICETAS OF HERACLEA (11. století): byl řecký klerik, synovec biskupa v Serres/Serrae v Makedonii, sám se stal biskupem v Herakleji, sestavil katény na Mt, Lk a Jn evangelium.

⁷⁸ MARCUS, Monachos (1265–1266): zachovalo se ve dvou řeckých rukopisech: Vaticanani Chis.graeci 27; Ath. Panteleimon 571.

⁷⁹ NICON OF THE BLACK MOUNTAIN (*cca 1025–†cca 1105): byl byzantský voják, mnich a autor spisů *Pandektai*, sbírka sněmovních a patristických spisů pro kanonické právo pro putující mnichy, a *Taktikon*, sbírka čtyřiceti kapitol autoritativních textů na liturgické problémy. Jinak zvaný „*Nicon monachus Raithensis in Palaestina*“: viz PG 127, col. 513–517; PG 106, col. 1359–1382, Paris, 1863.

V 11. století antiochijský *patriarcha Jan IV.* ve svém traktátu *O mnišském pořádku*⁸⁰ připomíná Abba Dorothea jako vysokou duchovní autoritu východního mnišství.⁸¹ *Petr Damašský* cituje Dorothea ve svých spisech sedmkrát.⁸² *Centuria Kallista a Ignatia Xanthopulových* obsahují paralely s dílem Dorotheovým⁸³ nebo přímé citáty z něj.⁸⁴ Jméno Abba Dorothea nalezneme i ve *Skitském pateriku*⁸⁵. *Marek Eugenikos*, metropolita efezský, v polemice s latinským učením o očistci odkazuje na Dorotheovo *Poučení č. 3 O svědomí*.⁸⁶

V Rusku se Dorotheův vliv rozšířil díky mnichům ze Sv. Hory Athos. Na konci 14. století Kyprian, jda věrně v athoské tradici, doporučil igumenovi jednoho z ruských klášterů, Anastasiovi, aby četl v čase bratrského jídla současně s *Paterikem*⁸⁷ a se spisy Eferéma Syrského taktéž i dílo Dorothea z Gazy.⁸⁸ Nil Sorský⁸⁹ ve svých spisech nezřídka citoval Dorotheovo dílo. Současný ruský čtenář může jeho literární tvorbu číst v ruštině díky překladu jeromonacha Klimenta Zedergolma z monastýru Optina Pustyň a díky ukázkám z tohoto tlumočení⁹⁰, které Theofan Zatvornik⁹¹ vydal v II. svazku ruského *Dobrotoljubije*⁹². Bohužel, modernějšího kritičtějšího převodu do ruského jazyka se zatím nedočkal.

⁸⁰ JAN IV. PATRIARCHA. PG 132, col. 1115–1149: *De disciplina monastica et de monasteriis laicis non tradendis*.

⁸¹ Ibid. PG 132, col. 1126: *item sancti Dorothei*.

⁸² PETRUS OF DAMASCUS. In: *Philokalia*. T. 3. Σ. 5, 32, 43, 56, 75, 83, 93, 117, 158.

⁸³ KALLISTOS a IGNATIOS, Xanthopulou. *Centuria*. cap. 15, 17.

⁸⁴ Ibid. cap. 30 = *Doct.* 10; Cap. 35 = *Doct.* 15.

⁸⁵ Sborník výroků rozmanitých duchovních asketů.

⁸⁶ MARCUS, Eugenicus. PG 160, col. 1071–1212, Paris 1866; *Oratio prima de igne purgatorio*// Documents relatifs au Concile de Florence/Ed. Louis Petit. Paris, 1927, P. 41. 35–38/PO 15, fasc. 1.

⁸⁷ Rus. *Otěčnik* – sbírka výroků duchovních otců. V ruském prostoru podobné jako sbírka apoftegmat Pouštních Otců.

⁸⁸ PAVLOV, A. C. *Pamjatniki drevnerusskogo kanoničeskogo prava: Pamjatniki XI–XV vekov* / 2–e izd., doplněné V. N. Beneševičem. SPb., 1908. Col. 259–260.

⁸⁹ NIL, Sorský: *1433–†1508.

⁹⁰ R. 1856.

⁹¹ THEOFAN, Zatvornik: *1815–†1894.

⁹² Tento překlad je nadále reprinted a vydáván.

3.3 Kolumbánův vliv v dalších staletích na následující mnišské generace v Evropě

Kolumbán zemřel 21. 11. 615 v lombardském Bobbio, kde se i dosud nalézá jeho hrob. Nejprve působil jako misionář v Bretani, Gallii a Burgundsku, potom se přemístil do Vogéz. První monastýry vznikly na území Francie: v Luxeuil, Annegray a ve Fontaine. V údolí Trebbia založil v r. 613 svůj nejvýznamnější monastýr Bobbio. Kolumbánův způsob života a jeho řehole do nich lákaly velké množství mladých lidí, což způsobilo stavbu nových klášterů, např. jenom z Fontaine bylo později založeno na padesát nových monastýrů, které se řídily Kolumbánovou řeholí. Jeho misie pokračovala, zejména skrze jeho žáky, Eustacha⁹³ (†629) a Galla (†645)⁹⁴, a jejich učedníky, Kiliána z Würzburgu (†689), Vergilia ze Salcburku, Donáta z Fiesole, Wilfrida, Willibrorda, Suitberta z Kaiserwedtu, Bonifáce a Ursicina ze Saint-Ursanne. Došlo k velkému rozkvětu zakládání klášterů: během 7. století tři sta nových monastýrů. Všechny se staly duchovními centry a díky nim vzniklo to, čemu dnes říkáme „evropská kulturní krajina“.⁹⁵ Kolumbán dal monasticismu svou řeholí podstatné impulzy. Na 4. synodě v Mâcon r. 627 byla Kolumbánova *Regula* schválena. Díky počátečnímu značnému šíření Kolumbánovy řehole došlo k míšení řeholí: Kolumbánovy s Benediktovou. Na sněmu v r. 670 se usneslo, že kláštery se v budoucnu mají řídit řeholí Benediktovou, jež byla mírnější než Kolumbánova. Tato se sice trvale vůči Benediktově řeholi neprosadila, ale přece pozorujeme, že některé monastýry, zvláště ve Francké říši, ještě několik století přinejmenším částečně žily pod Kolumbánovou řeholí. Za reformy Benedikta z Anianu⁹⁶ díky podpoře císaře Ludvíka I. Zbožného⁹⁷ v r. 817 na generální kongregaci benediktinů v Aachen, na níž se jednalo o reformu Benediktovy řehole v praktickém provedení Benedikta Aniánského, byla navždy Kolumbánova řehole zaměněna za řeholi Benedikta z Nursie, která se od té doby až do vrcholného středověku stala jedinou mnišskou řeholí latinského Západu. Avšak Kolumbán svým dílem výrazně ovlivnil christianizaci a klášterní život v Evropě.

⁹³ Lat. Eustasius.

⁹⁴ Nám známý sv. Havel.

⁹⁵ Kulturlandschaft (něm.).

⁹⁶ BENEDIKT Z ANIANU: *cca před r. 750–†11. 2. 821 Aachen.

⁹⁷ LUDVÍK I. Zbožný: *778–†20. 6. 840.

Kolumbán z Bobbia je počítán k latinským hymnografům: připisuje se mu několik strof hymnu *Precamur patrem*, který se zachoval v bangorském antifonáři. Jonáš z Bobbia⁹⁸, jak jsme již zmínili, sepsal mezi léty 640-643 *Vita Sancti Columbani*. V r. 628 papež Honorius podřídil monastýr v Bobbio přímé papežské jurisdikci. Bylo to kvůli sporům ohledně paschálie. Ovšem i tak to byl krok ke svobodě klášterů.⁹⁹ Kolumbánova *Regula* se stala tak populární, že byla adoptována do některých klášterů ranějšího založení a během 7. století se jí řídilo nejméně padesát tři klášterů. Kolumbánův kult měl jednak nacionální, jednak internacionální a jednak lokální význam. Samozřejmě, že v první řadě byl světec uctíván v rodném Irsku a jeho dědictví zde bylo uchovááno a zkoumáno. Za druhé, byl jeho kult i význam nadnárodní: byl ctěn v celé církvi. I nadále ovlivňoval v Evropě monastický a řeholní život, třebaže se jeho řeholí již nespravoval žádný evropský monastýr. Za třetí, od r. 1667, kdy poprvé vyšla první edice jeho sebraných spisů v Louvain, přes Migne-ho vydání v PL 80, col. 209–322, v Paříži r. 1863, po kritické vydání v Dublinu v r. 1957, začíná zkoumání a bádání v jeho písemné pozůstalosti nebývalý rozkvět.

Třetí, místní, význam vidíme přímo v Bobbio, kde 1. 9. 1951 založil biskup Pietro Zuccarino¹⁰⁰ sdružení *Amici di San Colombano*¹⁰¹, aby udržel naživu a podpořil památku velkého irského opata, který se spolu se sv. Benediktem z Nursie stal „*otcem západního mnišství*“. Biskup také chtěl odpovědět na podobné založení v Luxeuil v r. 1948 (Francie Haute Saone)¹⁰². Kolumbán se stal „poutníkem pro Krista“¹⁰³. Bobbio uchovává jeho relikvie. Na památku sv. Kolumbána asociace organizuje setkání, konference a vzdělávací výlety do míst spojených se sv. Kolumbánem, a to ve spolupráci s místními sdruženími a spřátelenými asociacemi. V současnosti je presidentem sdružení od r. 2005 prof. Mario Pampanin, docent na Diritto Urbanistico na fakultě Giurisprudenza university v Pavii. Je velice nutné oživovat dědictví těch evropských postav, které se svým životem podílely na

⁹⁸ †po r. 659.

⁹⁹ Tj. instanci klášterní exempce: tzn., že daný monastýr se může svobodně rozvíjet: jeho bezprostředním, tzv. vnitřním, představeným je buď opat, nebo převor, ale vnějšího si klášter může zvolit: biskup, papež nebo provinciál (u středověkých řádů).

¹⁰⁰ *1898 Busalla– † 1973 Genova. Biskupem v Bobbio byl od r. 1951 do své smrti r. 1973.

¹⁰¹ Associazione Amici di San Colombano. [2020-11-13]. <<http://www.amicidisancolombano.it>>.

¹⁰² L'association des amis de Saint Colomban. [2020-11-13].

<<https://www.amisaintcolomban.org/wordpress/>>.

¹⁰³ Peregrinus pro Christo.

sjednocování Evropy, což je případ našeho irského světce. Pro svůj poutnický život může být Kolumbán nazván „apoštol Evropy“. Krom toho na konci 60. let 20. století vznikla kongregace *The Columban Sisters*, jejichž náplní je vzdělávací a zdravotnická činnost: starost o nuzné a nemocné. V samotném Bangor-u v Severním Irsku, kde Kolumbán dlouho žil, existuje asociace¹⁰⁴ podobná italské a francouzské. Všechny tři spolu komunikují a společně rozvíjejí dědictví sv. Kolumbána. Je velmi zajímavé pozorovat tyto rozdíly mezi Dorotheem a Kolumbánem: duchovnost prvního zažívá renesanci hlavně v mnišství, současní křesťané-laici, pokud nejsou terciáři či obláty určitého řádu, o něm příliš nevědí, kdežto druhý má pevný lokální kult tam, kde žil a zemřel (Bangor, Luxeuil, Bobbio). Jeho spiritualitu rozvíjejí právě křesťanští laici. Avšak mniši zkoumají, překládají jeho literární dědictví a inspirují se jím individuálně, ale co se týká řehole, spravují se nejčastěji Řeholí sv. Benedikta z Nursie, nebo sv. Augustina, či jinými novějšími řeholemi.

¹⁰⁴ The Friends of Columbanus. [2020-11-13]. <<https://www.bangorparish.com/st-columbanus-events/>>.

4 OČEKÁVANÝ VÝSLEDEK

4.1 Cíle a vymezení předpokládaného přínosu disertace:

Hypotézy

Naším cílem je srovnat spirituality obou autorů a ukázat jejich vliv jak na mnišské, tak na ne-mnišské prostředí. Srovnání Dorothea s Kolumbánem budeme řešit v disertační tezi. V ní chceme zodpovědět mnoho otázek, z nichž vyplynou skutečnosti, důležité pro komparaci obou asketických spisovatelů. A díky tomu budeme potom moci udělat závěry, plynoucí z komparace.

Dorotheos i Kolumbán se od sebe liší věroučnými problémy. V Laonu¹⁰⁵ se údajně mluvilo na ulicích irsky. Bude nezbytné postupovat podobně jako Pierre Courcelle¹⁰⁶ a ukázat na latinských překladech a textech obou našich autorů, tj. řeckého Dorothea a přetlumočení jeho díla do latiny, a latinského Kolumbána, tzn. jeho recepce řeckých autorů. Prozkoumáme jejich citované autority, a to, jak s nimi oba zacházejí: zda jim projevují úctu a jen je citují, nebo je sice ctí, ale rozvíjejí jejich odkaz po svém. Na začátku představíme korpus obou textů a rozebereme uspořádání textů oněch promluv, tj., jaký sledují plán, podle jakého klíče a zda to vyplynulo z tradice nebo přání samého Dorothea či Kolumbána. Podle Dorotheova „*domu ctností*“ v *Poučení* č. 14. se jeví, že své promluvy uspořádal sám autor.

Starověká teologie je plna důrazů Ježíše jako lékaře¹⁰⁷. V RMB (*Regula Magna Basilii*) je celá kapitola o užívání medicíny¹⁰⁸. Představa Krista-Lékaře pochází už od Apokalyptických Otců a celé starověké křesťanství ji hojně využívalo. Též u našeho Dorothea hraje svoji nezastupitelnou roli.

Dorotheos byl do latiny přeložen až v 10. století. Budeme muset zjistit, podle jakého klíče se při překládání do latiny postupovalo, jestli to bylo tehdy módní, či to byl tehdejší dobový vkus. Kolumbánovo dílo je směsicí různých pramenů. Pokud se jedná o jeho citování irské Bible, musíme prozkoumat, podle jakého překladu cituje, co měl tenkrát

¹⁰⁵ Francouzské město v Picardii na severu Francie.

¹⁰⁶ COURCELLE, Pierre. *Op. cit.*

¹⁰⁷ Mt 9, 12: *Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní.*

¹⁰⁸ RMB, *Interr.* 55, 1–5.

k dispozici, jestli to byla „jenom“ Vulgáta, či i něco novějšího. *Syntaktická stránka* se málo mění. To je nejstabilnější stránka každého autora.

První a zásadní hypotéza, plynoucí z komparace obou autorů, je, že *oba autory lze srovnat* a že mají mnoho společného, jak ve vzdělanosti, ve svých dílech, v dosahu jejich spisů na tehdejší i nynější církev. Předpokládáme komparaci i jejich rozdílů: první se nacházejí v životech: každý z nich měl jinou startovní čáru, jiný začátek duchovního života, jiný zdravotní stav atd. Druhé se nacházejí v jejich duchovnosti. Všechno to budeme v disertaci podrobně rozebírat a ukazovat na jejich spisech.

Chceme na příkladu *mnišské katecheze v 6.–7. století* rozebrat, jak vypadala ta Dorotheova katecheze (= blízkovýchodní) k mnichům a jak ta Kolumbánova. Jejich díla jsou *sui generis* katecheze a tady bychom rádi provedli komparaci: jaká témata probírají, jak jsou strukturována, jak promlouvají k mnichům a jak k ne-mnichům. Ukážeme jejich prameny či zdroje, odkud čerpali podněty pro své proslovy. Budeme se též zabývat tím, zda napsali *vlastní řehole*, nebo jestli přejali jiné. Pokud ano, prozkoumáme, jaký byl jejich zdroj, a budeme hledat odpověď na problém, o čem to vše vypovídá.

Dále nás bude zajímat, *podle jakých pravidel žila ta komunita* a kdo byl jejich adresátem. Opatovy instrukce se v nich nějak zrcadlí a my hodláme zodpovědět, jak se odrážejí. Oba byli duchovní otcové svých mnichů a celého kláštera, potažmo celého okolí. Měli vztah se svými duchovními dětmi, a jaký byl onen vztah? Zdá se nám nezbytné vytknout rozměr *duchovního otcovství*: k synům/bratřím a podívat se, jak je nazývá. Toto nás přivádí k problematice jejich vztahu s posluchačstvem, neboť oba byli učitelé a přednášeli. Je také nutno tento materiál opřít *o vnější kritiku*: o znalost řehole a veškerých reálií, co lze zjistit a o fungování Kolumbánova kláštera.

Dále je třeba jít *od zjevného k vnitřnímu*, a sice vybrat reprezentativní vzorek z oněch promluv jednoho i druhého a podívat se, jak jsou vystavěné: délka, výběr tématu, klíč výběru, otázka sestavení proslovu (kolik stránek, řádků atd.). Kde bere své zkušenosti? Podle toho lze poznat, jaké je to posluchačstvo: aluze na Homéra, délka, jazyk, příměry, *jak používá Písmo sv.* atp.

Spisy obou mnichů reflektují *současné věroučné spory* (u Kolumbána pelagianismus a Augustinovo pojetí, u Dorothea problémy s přijetím Chalkedonu a origenistické různé) a naším úkolem je udělat teologickou reflexi: *vyjít od objektivních ukazatelů*, které v jejich dílech nacházíme (citáty z Augustina, Evagria atp.) Otázka se nám sama nabízí,

tj. abychom odhalili, jakým způsobem je používají. Kolumbán doplňuje, zkracuje, vypouští a co to konkrétně je? Dorotheos bere alegorii¹⁰⁹, upraví ji po svém, a tím se podobá Kolumbánovi¹¹⁰, protože v irských homiliích se alegorie detailně rozpracovává. *Irské homilie* měly apokalyptický, asketický styl, poněvadž keltská církev neměla mučedníky, a proto rozvinula ve svých projevech a způsobech přísnou dikci na mučednický způsob. Mniši se vydávali na cesty (*peregrinationes*¹¹¹). Otázka zní, zda tyto *peregrinationes* neměly paralelu ve vnitřní mnichově pouti, který setrval ve své kelii.

Kolumbánovo dílo skýtá *druhou hypotézu*, že totiž z toho, co jsme se doposavad dozvěděli, předpokládáme, že *keltský monasticismus* je sice *svébytnou větví západního latinského mnišství*, ale nelze zatím usoudit, a tudíž ani potvrdit, že by se „v Irsku zachovala ona původní spiritualita“¹¹². Keltové, jak již víme, navázali na egyptské pouštní mnišství – tento fakt prohloubíme v disertaci – a to je další z problémů, které chceme v naší disertační práci řešit. Dále tam prozkoumáme, jakou je irský mnišský život *keltskou adaptací* tohoto monasticismu a zda a jak inovativně postupoval. I tady budeme řešit otázku „originality“¹¹³. Bude nezbytné narýsovat základní schéma, co je asketický život a co jsou hlavní a vedlejší ctnosti, a jakou roli hraje Boží milost. Další otázka je vliv díla Dionýsia Areopagity, který kolem r. 500 sepsal své literární dílo, na dílo Dorotheovo či Kolumbánovo. Již r. 526 byl hotov celý syrský překlad: Jakub z Réšajny přeložil Dionýsia do syrštiny. *Co má Kolumbán Mladší nového a odkud?* Irský poloostrov je výspou křesťanského světa. V monasticismu bylo vždy velmi podstatné *duchovní otcovství*. Abychom mohli jasně deklarovat Kolumbánův originální přínos, bude nutné provést i dílčí komparaci s Kolumbou Starším¹¹⁴. Dionýsios má velmi specifický snadno poznatelný

¹⁰⁹ Rozumí se jeho „dům ctností“ v *Poučení* č. 14.

¹¹⁰ Ten má „dům na skále“.

¹¹¹ Termín původně neznamenal pout' za Kristem, nýbrž putování jako takové mimo rodnou zemi. Křesťanský význam obdržel později.

¹¹² Míněno viz výše o hesychasmu.

¹¹³ VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno: L. Marek, 2002, s. 143; idem, *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita*. Brno, 2003, s. 156; Idem. *Keltské křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010, s. 155.

¹¹⁴ COLUMBA Z HY, neboli Starší: *521–†597.

slovník.¹¹⁵ Bude potřeba zjistit, zda jej Dorotheos znal a ve svém díle používal, nebo podléhal módním trendům¹¹⁶, nebo byl konzervativní, případně, odkud se bral jeho konzervativismus, zda to byla nedůvěra, či něco jiného. Totéž musíme řešit také u Kolumbána. Chceme to pojmout podobně jako *vita philosophorum*, hledat souvislost mezi Dorotheem a Kolumbánem, napsat paralelní životopis těch dvou a vytknout jejich společné rysy a difference. Též bychom chtěli samotným srovnáním obou mnišských osobností seznámit s nimi českou veřejnost, a současně oním bádáním jednak přispět k objevování společných kořenů evropské civilizace a jednak přinést podněty *pro spirituální teologii a etiku*. U Kolumbána nacházíme *kněžská témata*, jež jsou *specifiky irského* křesťanství. Právě v Irsku vzniká pevné duchovní vedení a svátostná tzv. „*ušní zpověď*“, které se pak rozšířily po celém evropském kontinentu, kam křesťanství dosáhlo. Kolumbán nemluví, podobně jako Dorotheos, k diecézním kněžím, nýbrž k mnichům. Z Migne-ho PL 80 a dublinského kritického vydání bychom rádi prostudovali Kolumbánovy spisy a posléze vytipovali jeho vlastní teologickou terminologii a vytvořili jako u Dorothea kolumbánovský výkladový slovník. Stále musíme mít na paměti, že každý z nich píše a mluví jiným jazykem, a tak má za sebou i jiný kulturní areál.

Rádi bychom odpověděli na *několik hypotéz: za první, universální jednotné rysy monasticismu* necht' již v hávu palestinském, či keltském: v čem se to konkrétně projevuje. Pro západní mnišství byl důležitý spis Atanáše Alexandrijského *Vita Sancti Antonii*, záhy přeložený do latiny. Jan Kassián¹¹⁷ roku 415 založil v jižní Gallii dva kláštery: mužský a ženský. Vznikl tady určitý fundament, na kterém mohly budovat další generace. A tak bychom rádi ověřili tento společný základ: co je společné a co zvláštní, jedinečné, tedy vlastní *přínos keltského* mnišství na evropském kontinentě. *Za druhé, specifické přínosy obou autorů* pro formování evropských kořenů a co jsou tyto kořeny, kupř. jednota Evropy utvářená právě mnišstvím. *Za třetí, použitá metodologie: teologicko-hermeneuticko-komparatistická, literárně-kritická, lingvistická. Za čtvrté, recepce řeckých autorů na latinském Západě: závěry z přínosu textové analýzy obou spisovatelů a ukázat, co znamená v jejich podání pojem „originalita“.* *Za páté, vymezení jejich terminologie: sestavení je-*

¹¹⁵ VAN DEN DAELE, Albert. *Indices Pseudo-Dionysiani*. Louvain/Leuven: Bibliothèque de L'Université, 1941, s. 154.

¹¹⁶ KU Leuven Bibliotheken. [2020-11-17]. <<https://bib.kuleuven.be>>.

¹¹⁷ *360 Scythia Minor (dnes Dobruža) –†435 Massilia (dnes Marseille) a zde je i pochován v kostele sv. Viktora.

jich pojmového slovníku a navržení moderního českého překladu monastické terminologie. *Za šesté, komparace obou autorů*: jejich průniky a difference, zodpovězení problémů, položených v předcházejících kapitolách. Vlivy jejich osobností na nastupující mnišské – a ne-mnišské – generace až do současnosti. *Za sedmé, význam příloh překladů jejich děl*: spočívá nejen v prostém převodu do češtiny, ale také v tom, jaké myšlenky jejich spisy přinášejí a v jakém ideovém hávu je lze v dnešní době spatřit. *Za osmé, sumarizace celého zkoumání*: výsledky celého dosavadního bádání a jeho inovativnost, výhledy, jak pokračovat dál, a návrhy orientace dalšího komparatistického zkoumání raného monastického hnutí v Palestině a v Evropě.

4.2 Charakteristika tématu a význam příloh

Jedná se o komparaci dvou křesťanských duchovností: palestinské (blízko-východní) a iro-keltské (západní). Téma charakterizuje srovnání práce s prameny, akcentovaná biblická a duchovní témata, shodnost a rozdílnost v užití základních pojmů – to vše dovedené k překladu a výkladovému slovníku. Dějiny mnišství, které se začaly psát na Blízkém východě a jehož ideje přenesl Jan Kassián na Západ do jižní Gallie, rozhodujícím způsobem ovlivnily tvářnost Evropy. Pro Západ objevil mnišský život sv. Atanáš Alexandrijský svým *Βίος καί πολιτεία τοῦ ὁσιοῦ πατρος ἡμῶν Αντωνιοῦ*¹¹⁸, který sepsal na žádost mnichů r. 357 řecky. Prokázat přínos jednoty starověkého mnišství v Evropě bude jedním z několika našich úkolů, a sice na jejich dvou postavách: Abba Dorotheovi z Gazy a Kolumbánovi z Bobbia, tedy komparace východního, palestinského mnišství a západního, latinsko-keltského, monasticismu, kdy se pokusíme načrtnout všeobecné charakteristiky palestinského a keltského monasticismu a ukázat individuální rysy obou protagonistů. Velký význam zde budou mít plánované *přílohy* děl obou autorů. Potom se totiž celá disertace stane osvětlujícím komentářem k jejich literární pozůstalosti, která ukáže veškerý jejich přínos i specifika v celé kráse a zajímavosti, a tedy i to, proč jejich díla inspirují až do současnosti.

¹¹⁸ ATHANASIUS, Alexandrinus. PG 40, col. 870–1286: *Patres Aegyptii saeculi IV.*; PG 34, col. 1–991: *Macarius uterque*; PG 26, col. 835–978: *S. Athanasius Alexandrinus Archiepiscopus: Vita S. Antonii: Vita et conversatio S. P. N. Antonii*; BARTELINK, G. J. M. *Athanase d'Alexandrie: Vie d'Antoine*. SC 400, Paris: Cerf, 1994.

ZÁVĚR

Dostali jsme se k závěru naší práce. V něm shrneme dosavadní bádání a vytyčíme perspektivy budoucí disertace.

Budeme v ní zkoumat dva druhy mnišství – palestinské (východní) a keltské (západní) – na půdorysu děl dvou mnišských osobností, Abba Dorothea z Gazy a Kolumbána z Bobbia. Jeden psal řecky, druhý latinsky. Položíme si rozmanité otázky a v jednotlivých kapitolách na ně odpovíme. Představíme *dvě hypotézy: první, že dílo obou lze komparovat*, protože mají více společného, než se na první pohled zdálo. Ukázalo se, že i když každý psal jiným jazykem a byl zástupcem jiného kulturního areálu, přesto oba byli dědici jediného monasticismu, a to egyptského pouštního mnišství, které se pak historicky rozrůžnilo do rozmanitých typů (palestinský, syrský, keltský atp.). Přineseme i jejich originální inovace, představíme jejich mnišskou teologii, jaké dogmatické spory figurovaly v jejich době a jak se s nimi vyrovnávali. Sestavíme jejich terminologické slovníky. Pokužíme na vliv jejich spisů na další mnišské generace. Z odpovíme i *druhou hypotézu, totiž, zda je keltské mnišství svébytné ve svých akcentech, a zda lze nebo nelze říci, že by zde zůstala jakási prvotní spiritualita, kterou by Západ snad zapomněl*. Ukážeme, co znamená pojem „originalita“ ve starověkém křesťanství, potažmo v monasticismu obou osobností. Prokážeme jejich osobité difference, společné průniky a rozebereme povahu a projevy monastické jednoty v evropském prostoru 7.–9. století a přínos mnišství pro křesťanské kořeny Evropy.

Probereme literárně-kritickou studii Pierra Courcella¹¹⁹ *Les Lettres grecques en Occident de Macrobe à Cassiodore*¹²⁰ a její přínos a význam, jaký měla pro komparaci našich mnišských spisovatelů. Okomentujeme i její lingvistickou metodu. Pokušíme se prokázat, co se nám už ze studia zdá, a sice že latinský Západ postupoval originálně a tvořivě: zakomponoval původní zdroje a vytvořil něco nového. Pomohla nám i v knize hojná bibliografie, rejstřík rukopisů a všeobecný rejstřík.

Abba Dorotheos z Gazy (†560/580) i Kolumbán z Bobbia (†615) prokázali svými zcela protikladnými mnišskými přístupy, že oba zvolené postupy přitahují své stoupence,

¹¹⁹ COURCELLE, Pierre: *16. 3. 1912 –†25. 7. 1980 Paříž: francouzský historik antické filosofie, odborník na patristickou latinu, a zvláště na sv. Augustina.

¹²⁰ COURCELLE, Pierre. Paris: de Boccard, 1. vyd. 1943, 2. vyd. 1948 (these). Do angličtiny přeložil WEDECK, Harry Ezekiel (*1894–†8. 7. 1996), USA, N. Y.: *Late Latin Writers and their Greek Sources*, Massachusetts: Harvard University Press, Cambridge, 1969, s. 467.

byť každý z nich cílí na jinou skupinu: Dorotheos na ty, kteří mají objektivní překážky k praktikování tvrdé askeze, třebaže by chtěli, a Kolumbán na ty, kteří ji provádět mohou – a také provádějí. Dorotheos z těchto důvodů klade velký důraz na vnitřní duchovní život a tam naopak neslevuje z ničeho. Oba se shodují v tom, že vnější askeze by byla k ničemu, kdyby nepodporovala vnitřní kontemplativní život. O to jde především! Oba akcentují kající srdce a hledají odpuštění u toho, komu ublížili.¹²¹ V posledku přece běží o to, aby se *ten vnitřní člověk den ze dne obnovoval* (srv. 2 Kor 4,16) a *aby se pro bohatství Boží slávy ve vás jeho Duchem posílil a upevnil „vnitřní člověk“* (srv. Ef 3,16). A proto obě skupiny byly volány svými duchovními otci k tomu, aby odložily *dřívější způsob života, starého člověka, který hyne klamnými vášněmi*, obnovily se v duchu své mysli a oblékly nového člověka, *stvořeného k Božímu obrazu ve spravedlnosti a svatosti pravdy* (srv. Ef 4,22–24). Očistit v sobě od prachu zanesený a hříchy znetvořený onen pradávný Boží obraz bylo a je cílem každé opravdové askeze.

¹²¹ Viz smíření sv. Kolumbána se sv. Gallem (Havlem).

SUMMARY

This work *Dorotheos of Gaza and Columbanus of Bobbio: comparison of monastic spirituality* presents the ascetic ways of monastic life two persons Abba Dorotheos of Gaza and celtic monk Columbanus of Bobbio. *Abba Dorotheos of Gaza* lived in the monastery Abba Serid near Gaza. Dorotheos was Christian monk and later on the igumen. He was influenced by the elders Barsanuphius and John the Prophet. He founded around 540 his own monastery nearby and became igumen there. He wrote his famous *Spiritual Discourses* and several *Letters* and *87 Questions* with written Answers by Sts Barsanuphius the Great and John the Prophet. *The Discourses* deal with the inner Christian life. St. Dorotheos of Gaza belongs to Palestine monasticism of the 6th century and to the Fathers of the Desert. *Columban of Bobbio* was a sixth-century Irish monk who compiled a written rule of life for three monasteries he founded in France: Annegray, Luxeuil, and Fontaine. He was monastic founder through Western Europe, as well as the monastic movement initiated by him and his Frankish successors in the Merovingian kingdoms. Columbanus has written *Regula Monachorum*, *Regula Coenobialis*, *Paenitentiale*, *Regula Walberti*, *Carmina* and so on. Presented work researchs writings Abba Dorotheos of Gaza and Columbanus of Bobbio by comparative methode. We would like compare their monastic spirituality and monastic theology and show their differences, original contribution to theology of spirituality and to moral theology.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Bible = ČEP = Český ekumenický překlad

CSEL = Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum

FC = Fontes Christiani

KNA = Karmelitánské nakladatelství

LH = Liturgie hodin (breviář)

PL = Patrologia Latina (vyd. J. - P. Migne)

PG = Patrologia Graeca (vyd. J. - P. Migne)

PO = Patrologia Orientalis, jinak Patrologia Syriaca (vyd. R. Graffin a kol.)

RB = Regula Benedicti

RMB = Regula Magna Basilii

RPC = Ruská pravoslavná církev

SC = Sources Chrétiennes

VM = Vie Monastique

SEZNAM LITERATURY

Dorotheos z Gazy

Prameny

ANASTASIUS, Sinaita. PG 89, col. 35–1309. col. 311–824.

ATHANASIUS, Alexandrinus. *Patres Aegyptii saeculi IV*. PG 40, col. 870–1286.

ATHANASIUS, Alexandrinus. *Vita S. Antonii*. PG 26, col. 835–978.

BARSANUPHE et JEAN de GAZA. *Correspondence*. SC 426 I. I, Paris: Cerf, 1997; SC 427 II. I, Paris: Cerf, 1998; SC 450 I. II, Paris: Cerf, 2000; SC 451 II. II, Paris: Cerf, 2001; SC 468 III., Paris: Cerf, 2002.

BARSANUPHIUS, Magnus. *Sancti Barsanuphii sub Aureliano Episcopo Gazae doctrina circa opinionones Origenis, Euagrii et Didymi*. PG 86, 1, col. 891–892.

BARTELINK, G. J. M. *Athanase d'Alexandrie: Vie d'Antoine*. SC 400, Paris: Cerf, 1994.

BASILIIUS, Magnus. *Regula magna Basilii*. PG 31, col. 889–1052. CSEL 86.

DOROTHÉE DE GAZA. *Oeuvres Spirituelles*. SC 92, překlad a komentář Lucien Regnault OSB, Jacques de Préville OSB, 1. vyd. 1963, 2. vyd. 2001.

DOROTHEUS, Archimandrita S. *Expositione et Doctrinae diversae, Epistolae*. PG 88, col. 1611–1846, Paris, 1864.

DOROTHEUS VON GAZA. *Doctrinae diversae/Die Geistliche Lehre*. Griechisch-Deutsch, FC 37/1–37/2, překlad a komentář Judith Pauli OSB, Herder, 2000.

EUAGRIUS, Ponticus. PG 40, col. 1219–1286. col. 1251–1263, Paris, 1863.

GREGORIUS, Theologus. *Oratio* I, 1 a 4. PG 35, 1173 D a PG 36, 232 D.

JOANNES IV., Patriarcha. PG 132, col. 1115–1149.

JOANNES, Moschus. *Pratum spirituale*. PG 87c/3, col. 2843–3114, cap. 166.

JEAN, Moschus. *Le Pré Spirituel*. SC 12, překlad a úvod M. - J. Roüet de Journel, 1. ed. 1946, 2. ed. 2013.

KALLISTOS a IGNATIOS, Xanthopulou. *Centuria*. Cap. 15, 17.

MACARIUS, Uterque. PG 34, col. 1–991.

MARCUS, Eugenicus. *Oratio prima de igne purgatorio*. PG 160, col. 1071–1212, Paris, 1866.

NICETAS, Serrhae. *Opp. S. Gregorii*, PG 37, t. II.; PG 127, col. 513–543; PG 119, col. 935–938; PG 106, col. 1359–1382, Paris, 1863.

NILUS, Sinaiticus. PG 79, col. 1435–1491.

Sekundární literatura

A Greek-English Lexicon. By Henry George Liddell and Robert Scott, With a Supplement, Oxford: University Press, 1968.

Analytical Lexicon to the Septuagint. Expanded edition by Bernard A. Tylor and comp. USA: Hendrickson Publishers, December 2014.

A Patristic Greek Lexicon. Edited by G. W. H. Lampe, Oxford at the Clarendon Press, Fifth impression 1978.

BARTOŇ, Josef, *O pokoře, Dórotheos z Gazy*. *Orthodox Revue*, roč. 4–5, s. 7–14, Praha 2001, *Orthodoxia*.

BERGOGLIO, Jorge Mario kardinál /Papež František. *Pokora, cesta k Bohu. Dórotheos z Gazy, O obviňování sebe sama*. Ze špan. originálu *Sobre la acusación de sí mismo* přeložila Anna Mátiková FSP, Praha: Paulínky, 2013.

Dobrotoljubije, tom II.: *Преподобный Авва Дорофей*, ss. 599–642, Svjato-Trojickaja Sergijeva Lavra, reprint 1993.

Documents relatifs au concile de Florence I, ed. Louis Petit. Paris, 1927/PO 15, fasc. 1.

DOROTEJ Z GAZY. *Z duchovních naučení svatého opata Doroteje: Doct. 7, De accusatione sui ipsius*. 1–2; *Doct. 7, De accusatione sui ipsius*, 2–3, LH III., s. 264–265, 267–269. Praha: KNA, 2003.

DOROTEUSZ Z GAZY. *Pisma ascetyczne*. 2. vydání, 2011.

FARRUGIA, Edward G. *Encyklopedický slovník křesťanského Východu*. 1. české a rozšířené vydání, Olomouc 2010; přeloženo z italského *Dizionario enciclopedico dell'Oriente cristiano*, Roma: Pontificio Istituto Orientale, 2000.

FAURÉ, Emmanuel. *Dynamique de l'Humilité. La vie spirituelle selon Dorothee de Gaza*, Université Metz: červen 2016.

Greek-English Lexicon. Revised Edition by Johan Lust, Erik Eynikel, Katrin Hauspie, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2003.

HEVELONE-HARPER, Jennifer L. *Disciples of the Desert. Monks, Laity, and Spiritual Authority in Sixth-Century Gaza*. Johns Hopkins University Press, Published 2005, 2. vyd. 2014.

- HEVELONE-HARPER, Jennifer L. *Uczniowie pustyni. Mnisi, świeccy i prymat Ducha w Gazie VI wieku*. Přeložila Ewa Dąbrowska, Kraków: Tyniec, Wydawnictwo Benedyktynów, 2010, *Źródla monastyczne* 52.
- CHRYSSAVGIS, John. The Sources of St. John Climacus (580–649), *Ostkirchliche Studien* 1988, roč. 37, s. 3–13.
- NEYT, François. „*Les lettres à Dorothee dans la correspondance de Barsanuphe et de Jean de Gaza*.“ Ph.D. dissertation, Université Catholique de Louvain, 1969.
- Our Holy Father Dorotheos of Gaza. Various Soul-Profiting Instructions to His Disciples*. Přeložil a úvod napsal Metropolitan Chrysostomos of Etna, California: Center For Traditionalist Orthodox Studies, Etna, 2017.
- PAVLOV, A. C. *Pamjatniki drevnerusskogo kanoničeskogo prava: Pamjatniki XI–XV vekov/ 2 – izd. Doplněné V. N. Beneševičem*, SPb., col. 259–260, 1908.
- Преподобный Авва Дорофей. *Дом души*. Duchovnaia biblioteka, Po tvorenijam prepodobnogo Avvy Dorofeja. Moskva: Pravoslavnoje bratstvo svjatogo apoštola Joanna Bogoslova, 2010.
- Преподобный Авва Дорофей. *Душеполезные поучения*. Moskva: 7. vydání, Izdatel'stvo Sretenskogo monastyrja, 2019.
- Преподобнаго Отца Нашего Аввы Дорофея. *Душеполезныя поучения*. Svjato-Trojickaja Sergijeva Lavra: 8. vydání, 1900.
- SCOUTERIS, Constantine. *Abba Dorotheos (Practical Teaching on the Christian Life)*. Překlad, úvod a slovník Constantine Scouteris. Athens, 2000.
- SPANNEUT, Michel. *Le Stoïcisme des Pères de L'Église*.: Université de Paris: Faculté des Lettres. Editions du Seuil, 1957.
- Starcy spod Gazy*. Přeložila s. Małgorzata Borkowska, Kraków: Wydawnictwo „M“, 1999.
- SZYMUSIAK, J. M., STAROWIEYSKI, M. *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*. Poznań: KSW, 1971.
- VAN DEN DAELE, Albert. *Indices Pseudo-Dionysiani*. Louvain/Leuven: Bibliothèque de L'Université, 1941.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*. Praha: Břevnov, 2006.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 2–3*. Praha: Břevnov, 2010.
- VOGÜÉ, Adalbert de. *Histoire Littéraire du Mouvement Monastique dans l'Antiquité*. T. 3: *Du Desert de Gaza à Constantinople*. Roma: Studia Anselmiana, 2015, s. 13–105 (Barsanúfios a Jan + Dorotheos).

VOPATRŇÝ, Gorazd. *Hesychasmus jako tradiční křesťanská spiritualita (Pohled na člověka a duchovní život z pravoslavné perspektivy)*. Brno: L. Marek, 2003.

WIANOWSKI, Leszek. *Doskonałość mnicha w pismach Doroteusza z Gazy*. Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów, 1. vydání, 2016.

Kolumbán z Bobbia

Prameny

ADOMNAN Z HY. PL 88, col. 725–776.

COLUMBANUS DE BOBBIO. *S. Columbanus, Abbas et confessor*. PL 80, col. 209–322, Paris, 1863.

IONAS DE BOBBIO. *Vita Sancti Columbani*. PL 87, col. 1011–1046.

Regula Benedicti. CSEL 75, Wien: 1977.

Sancti Columbani Opera. Edited by G. S. M. Walker. The Dublin Institute for Advanced Studies, University Oxford Press, 1957.

Sekundární literatura

CALÁBEK, Pavel. *Dopisy sv. Kolumbána, překlad a systematický výklad*. Diplomová práce, Praha: KTF UK, 2008.

COURCELLE, Pierre. *Les Lettres grecques en Occident de Macrobe à Cassiodore*. Paris: de Boccard, 2. vyd. 1948.

JEDLIČKA, Libor. *Řehole svatého Kolumbána*. Diplomová práce, vedoucí práce: doc. ThDr. Václav Ventura, Th.D., Olomouc: CMTF, 2003/2004.

JOHNSTON, William M. *Encyclopedia of Monasticism*, Chicago and London, Fitzroy Dearborn, 2. vyd. 2013.

KARDONG, Terrence Gerald. *Saint Columban. His Life, Rule, and Legacy*. Minnesota: Liturgical Press, Collegeville, 2017.

KARSAVIN, L. P. *Английские миссионеры и распространение бенедиктинства//Монашество в Средние века*. SPB, Brokgauz i Efron, 1912.

KOLUMBÁN Z BOBBIA. *Ze spisu „Pokyny“ od svatého opata Kolumbána: Instruct. 1 de Fide*, 3–5. *Opera*, Dublin, 1957, p. 62–66, LH III., s. 218–219, Praha: KNA, 2003.

- KOLUMBÁN Z BOBBIA. *Ze spisu „Pokyny“ od svatého opata Kolumbána: Instr. 13, De Christo fonte vitae, 1–2. Opera*, Dublin, 1957, LH IV., p. 116–118, s. 139–140, Praha: KNA, 2003.
- ibid., s. 118–120, s. 143–145, Praha: KNA, 2003.
- KOLUMBÁN Z BOBBIA. *Ze spisu „Pokyny“ od svatého Kolumbána: Instruct. De compunctione, 12, 2–3. Opera*, Dublin, 1957, LH IV., s. 112–114, s. 332–334, Praha: KNA, 2003.
- KOLUMBÁN Z BOBBIA. *Ze spisu „Pokyny“ od svatého opata Kolumbána: Instruct. 11, 1– 2. Opera*, Dublin, 1957, s. 106– 107, LH IV., s. 1549–1551, Praha: KNA, 2003.
- LINHARTOVÁ, Kristýna. *Formy a podmínky šíření křesťanství – křesťanské misie a zakládání klášterů*. Bakalářská práce, Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské university, 2012.
- Menologion RPC, 2018.
- O’HARA, Alexander – WOOD, Ian. *Jonas of Bobbio, Life of Columbanus, Life of John of Réomé, and Life of Vedast*. Oxford, 2017.
- O’HARA, Alexander. *Jonas of Bobbio and the Legacy of Columbanus*. Oxford, 2018.
- O’HARA, Alexander. Columbanus ad locum: The Establishment of the Monastic Foundations. *Peritia*, roč. 26, 2015, p. 143-170.
- SZYMUSIAK, J. M. – STAROWIEYSKI, M. *Słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*. Poznań: KSW, 1971.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 2–3*. Praha: Břevnov, 2010.
- VOGÜÉ, Adalbert de. *Vie de saint Colomban et de ses disciples*. VM 19, Abbaye Bellefontaine, 1988. Úvod, překlad, poznámky Ad. de Vogüé.
- VOGÜÉ, Adalbert de. *Règles de saint Colomban*. VM 20, Abbaye Bellefontaine, 1989.
- VOGÜÉ, Adalbert de et col. *Règles monastiques au féminin. Dans la Tradition de Benoît et Colomban*. Edition Vie Monastique (VM), Abbaye Bellefontaine, 1996.
- VOGÜÉ, Adalbert de. *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l’Antiquité 1: le monachisme latin 10: Grégoire de Tours et Fortunat, Grégoire le Grand et Colomban (autour de 600)*. Paris: Cerf, 2006.
- VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltská církev prvního tisíciletí a její spiritualita*. Brno: L. Marek, 2002.
- VOPATRNÝ, Gorazd Josef. *Keltské křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2010.

VOPATRŇÝ, Gorazd Josef. *Podivuhodný svět keltského křesťanství*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2021 (připravuje se do tisku na rok 2021).

WAAL, Esther de. *A World Made Whole. Rediscovering the Celtic Tradition*. London: Harper Collins, 1991; česky: *Svět byl stvořen celý*. Přel. Jan Spousta, Brno: CDK, 2000.

ZIMMERMANN, J. A. *Die Heiligen Columban und Gallus nach ihrem Leben und Wirken*. 1865.

Dorotheos z Gazy

Internetové zdroje

GRAFFIN, René a kol. Patrologia syriaca. [2020-11-12]. <<https://archive.org/details/patrologiasyria00grafgoog/>>.

MIGNE. Patrologia Graeca. [2020-11-10]. <www.patristica.net/graeca/>.

ŠLJONOV, Igumen Dionisij. *Дорофей Газский*. S. 1–13 (31. 5. 2010) [2020-11-16]. <<https://www.pravenc.ru/text/180299.html>>.

IDEM. *Варсонофий Великий*. S. 1–13 (17. 2. 2010) [2020-11-16]. <<https://www.pravenc.ru/text/376982.html>>.

Wikimedia Commons. (15. 8. 2020) [2021-01-04]. <[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:_Прп._отца_нашего_аввы_Дорофея_поучения_различна,_к_своим_его_учеником_\(1628\).pdf](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:_Прп._отца_нашего_аввы_Дорофея_поучения_различна,_к_своим_его_учеником_(1628).pdf)>.

Kolumbán z Bobbia

Internetové zdroje

Associazione Amici di san Colombano. [2020-11-13]. <<http://www.amicidisancolombano.it>>.

K Řeholi sv. Benedikta. *Obširná řehole svatého Bazila* (slovensky) [2020-11-17]. <https://www.klastervyssibrod.cz/_d/Bazilova-obsirna-rehole-slovensky.pdf> .

KU Leuven Bibliotheken. [2020-11-17]. <<https://bib.kuleuven.be>>.

L 'association des amis de Saint Colomban. [2020-11-13]. <<https://www.amisaint-colomban.org/wordpress/>>.

MIGNE. Patrologia Graeca. [2020-11-10]. <www.patristica.net/graeca/>.

MIGNE. Patrologia Latina. [2020-11-10]. <www.patristica.net/latina/>.

Русская Православная Церковь. Официальный сайт Московского Патриархата. [2020-10-25]. <<http://www.patriarchia.ru/db/text/5195221.html>>.

SAMOCHODSKAJA, K. I. *Колумбан*. [2020-10-20]. <https://bigenc.ru/religious_studies/text/2082440>. Большая российская энциклопедия. Электронная версия (2016).

The Friends of Columbanus. [2020-11-13]. <<https://www.bangorparish.com/st-columbanus-events/>>.